

AZ
ERDÉLYI UNIO.

TÖRTÉNELMI RAJZ.

IRTA

SZILÁGYI FERENCZ,

A MAGYAR AKADEMIA LEVELEZŐ TAGJA.

PEST, 1861.

OSTERLAMB KÁROLY BIZOMÁNYA.

ORDER BY UNIT

FOR THE UNITED STATES

LIBRARY OF CONGRESS

PHOTODUPLICATION SERVICE

UNIVERSITY MICROFILMS

AZ ERDÉLYI UNIO.

TÖRTÉNELMI RAJZ.

IRTA

SZILÁGYI FERENCZ.

A MAGYAR AKADEMIA LEVELEZŐ TAGJA.

Honig Műtése. ára 60kr.

PEST. 1861.

OSTERLAMM KÁROLY BIZOMANYA.

Egy ész: .
Egy szív:
Légy kész:
Légy hiv.

Mindent,
Szót, vért:
A szent
Honért.

Szózat 1848-ból.

ELŐSZÓ.

Nem politikai röpiratot, de történelmi monographiát nyujtok az olvasó kezébe.

Czélom annak készítésében volt: az erdélyi unio historiai multját 1741-től 1848-ig, a főbb vonásokban, lehető diplomatikai hitelességgel előadni.

Összeállítottam, hogy ez országos és nemzeti nagy ügyben a két haza mit érzett, mit mondott, mit tett.

Reminiscentia ez, a két ország sajáttságos államjogi viszonyaira, érdekes kép a nemzet százados politikai és alkotmányos küzdelmeiből, híj ecsetlése a mostoha sors által elszakasztott két testvér szent törekvésének: megint egyesülni.

Az erdélyi unio nem csak eldöntött tény, de két ország végzése folytán, fejedelmi jóváhagyás által szentesített törvény: az többé kérdés, vagy vita tárgya nem lehet.

De az unio, bár törvény, ez végrehajtva még nincs: miről az 1848-beli magyarországi 7-dik, és erdélyi 1-ső törvényczikkelyek egybehasonlítása bárkit meggyőzhet. A végrehajtásnak az egyedül üdvözítő törvény és jog történelmi alapján kell történni.

Midőn igénytelen dolgozatommal az unio hőn pártolt
ügyének némi szolgálatot tenni. főhajtásom: ugyan ak-
kor gondolatom a Királyhágón tuli kedves szülőföldem
felé fordult. Legyen szabad remélnem. hogy Erdély tá-
vollévő fiának e tisztelete, szeretete, ragaszkodása őszinte
hálás érzéssel nyújtott adóját szívesen veendi.

B u d á n , aprilis 8-án 1861.

Szerző.

Magyarország alkotmányos életének, s abban gyökerező, csak nem ezeréves jogainak mult 1860 vége felé helyreállása, kétségen kívül hazánk s nemzetünk történelmében nagyfontosságú és horderejű fordulatot képez.

A politikai szabadság s a nemzetiség szent elvét képviselő magyar kérdésnek az isteni gondviselés segédelmével szerencsésen megoldása, az; a magyar nép erkölcsi ereje, életképességének bizonyossága, mely a művelt külföld figyelmét, részvétét, bámulását magára vonta.

Méltán európai eseménynek lehet azt mondani.

E nagy változás következtében felébredett különböző vágyak, követelések, megpendített s részint hevesen vitatott eszmék közt áll Erdély unioja, Magyarországgal viszonyegyesülése is, melynek sokoldalu jelentőségét félreismerni lehetetlen.

Az erdélyi unio az 1848-ki törvények felett keletkezett épen oly érdekes, mint nagykövetkezésü elvvitáknak egyik lényeges és nevezetes pontját képezi, valamint másfelől különböző, kivált nemzetiségi, épen azért felette kényes érdekekkel függ-össze, azokba ütközik, s így az e téren felébredhető surlódásoknak is e kérdésből anyagul és táplálékul szolgálhat.

Erdély, e Magyarországhoz még ma is kevésbé ismert, s bizonyosan kevésbé mint érdemelne, méltányolt testvérhon, minden hazáját és nemzetét szerető magyar rokonszenvét s becsülését teljes mértékben igényelheti.

Erdély magának, Magyarország és a magyar nemzet irányában, több, el nem vitázható érdemet szerzett, e nagyobb haza sorsára, annak jogi beléletére, valamint a nemzeti nyelv és műveltség ápolására nem egyszer jótékony, sőt döntő befolyást gyakorolt.

Erdélynek köszöni Magyarország, sőt Europa a Hunyadiak korát, Erdély szülte Hunyadi Jánost, e nem csak századja, de mindenidők, minden népek és országok egyik legnagyobb emberét, páratlan hazaszeretettel, polgári és katonai hervadhatatlan dicsőséggel tündöklő hőseit, hozzá méltó királyfiával együtt; e két nevetőjét, védbástyáját a magyar nép és keresztyénségnek, a tulajdonképpen, mindent letipró vad török hatalom ellen.

Erdélyben a korán és általánosan elterjedt hitújítás - azon nagy következtetésén kívül, hogy ott minden európai országok között legelőbb mondatott ki a vallásos türelem és szabadság dicső elve, — a magyar nép államéltére még más üdvös hatással is volt; a nemzeti nyelvnek a templom- és iskolában használása kifolyt a közéletre, a felvilágosodás és műveltség emeltyűjévé lett, sőt a nemzetiség fenállása tekintetében is jelentőséggel bírt, mint ezt az ismeretes, s a reformatusok, vagy Cálvin követőire, a csak nem általánosan törzsszűkös magyarokra alkalmazással, nép száján forgó nevezetek: magyar vallás, magyar egyház, ma is ellenmondhatatlanul bizonyítják.

Innen érthető, hogy már a 16. század második felében, valamint a magyar nemzet történelmében oly szerencsétlen, és gyászteljes 17. század folytában is, e hazát dúló, s a nemzeti csinosodásra zsiabbasztólag ható vallásos és politikai viszályoknak, belháboruságoknak, mint külső hadaknak s a Budán és főbb várakban székelő török zsarnokságnak közepette, a szomszéd Erdélyben az országgyűlési teremben nemzeti nyelven lehetett az ország akaratát hallani és azt törvénykönyvbe ígdatni, mely minden fogyatkozásai s árnyékoldalai mellett is, mik egy sötét század geniusának természetes következtetései valának, nem csak vallásos tekintetben szabadelvű irányával, de más-kép is, a Királyhágón tuli kis haza sok részben felvilágosodott gondolkozása, politikai érettsége s a közjogi téren némi előhaladása felől, szép és maradandó bizonyosságot teszen. Abban a jelenleg nálunk is sokat vitatott minis-teri felelősség elvét tisztán kifejezve találjuk az „ár-

talmas tanácsadók" elleni általános intézkedéseken kívül, egy azokra legsúlyosabb büntetést, élet s jószágvesztést szabó különös törvényezikk által is. (Approb. P. II. Tit. I. a. 7 sub puncto 13. — a. 8. — Appr. P. II. T. III. a. 1).

Nem egyszer küzdött Erdély dicsőséggel s Magyarországnak törvénykönyvében is olvasható sikerrel, Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György fejedelmei alatt, a magyarhoni evangelikusok jogai védelméért, a vallásos szabadságért, s ugyanakkor egyszersmind a nemzet alkotmányos jogaiért is. A vallásos sérelmekből fejlődött mozgalmak a politikai jogok sérelmének érzetét is ébren tartották, egyiknek orvoslása a másikéval természetes kapcsolatban állott, s az 1674. és 75b. gályarabságra küldött evangelikus papok nem csak a protestans egyházért, de a magyar szabadságért is szenvedtek, mindkettő vértanui valának. Ugy van: az evangelikusok a régibb, mint újabb időben, sőt napjainkban is, előharczosai voltak a magyar alkotmányos jogok visszaállításáért folyt több százados, koronként megújuló, oly tanulságteljes viadalnak! A protestantismus és alkotmányos szabadság közötti összefüggést az elsőnek a Lajtán tul kiszorítása is nagy példában bizonyítja. Ott a német örökös tartományokban, az evangelikus hit kiirtásával azon országok alkotmányos élte is megszűnt, az egyházi reactionból politikai absolutismus fejlődött. Ki nem tudja, hogy e közjogi dualismus, — korlátlan uralkodás a Lajtán tul, alkotmányos e folyón innen, — Magyarország államélte kifejlődésébe, a sok viszontagságot látott nemzet sorába oly mélyen bevágó, ma is érezhető következtetéseket szült?

Hoc fonte derivata clades

In patriam, populumque fluxit.

Elgondolva ezeket, az erdélyi unio, egy nagy és nemzeti szent törekvés történelmi hű rajza, — legyen szabad ezt binni, — némi érdekekkel fog birni.

Ez unio kérdése tulajdonképen, vagy legelőbb felmerült, az 1741-dik évben Pozsonban tartott országgyü-

lésen, melynek Decretuma 18-dik törv. cikkében következő intézkedés áll:

„Ő Szentséges Királyi Felsége az ország köz végzéseibe kegyelmesen beigtattatni rendelte:

Hogy a magyar szent koronához tartozó Erdélyt mind Maga, mind Utódai, mint Magyarország királyai fogják birni és igazgatni.“

Ugyan e törvényczikkben meghatározott: hogy Kraszna, Közép-Szolnok megyék és Kővár vidéke, mint a melyek hasonlólag Magyarországhoz tartoznak, az adózást, mint szintén a közigazgatást s törvénykezést illetőleg, teljesen, — ex integro — Zaránd megye pedig, mely különben az adózásra nézve Magyarország alatt áll, közigazgatási és törvénykezési tekintetben is, mi előbb lehetséges leendő, s az iránt az erdélyiek is meghallgattatván, az országnak egészen visszaadattassanak és abba valósággal megint bekebeleztesenek.

E törvényczikk azért két országos végzést foglal magában:

a) Azon fontos jogi elv kimondását, hogy Erdély a magyar szent korona birtoka gyanánt tekintendő, annak egy részét képezi. Ez elv alkalmazása, annak gyakorlati jelentőségre emelése, természetesen a két haza költsönös egyetértésétől feltételeztetik.

b) Egy jogi tény végrehajtásának, egy meglévő törvény életbe léptetésének sürgetését, az Erdélyhez csatolt „magyarországi Részek“ visszaadatásának újabb elrendelését, mire nézve a mondott kis haza meghallgatásának szüksége elismertetik.

Az unio történelmi multjának megértésére szükség, a mondott „Részek“ kérdését a főbb vonásokban előrebo csátni.

Midőn a mohácsi vésznap után, a királyválasztás felett meghasonlott Magyarország két részre vált, s Erdély majd a török Portának adózó külön fejedelemség lett, — mit az erdélyi törvénykönyv ily jellemzőleg bizonyít:

„Mivel Isten után e hazának megmaradása áll a Porta kedve keresésében, a mely is fundáltatott az adóban“, (Compil. P. V. Edict. XLV.) — több magyarországi vármegyék nagyobbára a Tisza bal partján, Erdély birtokába adattak, ahoz csatoltattak, melyeket a Maximilian csatár s magyar király és Szapolyai János-Zsigmond között Spirában 1570. kötött szerződés következtében az erdélyi fejedelmek „Partium Regni Hungariae Dominus“ czimmal birtak. Innen az említett Részek diplomatikai rövid, s az Approbatában különösen használt neve volt: Partium.

Ezen partiumi megyék száma különböző időkben és a körülményekhez képest változott. most több, majd kevesebb volt.

Ezek továbbá államjogi viszonyaik tekintetéből, vagy olyanok voltak, melyek Erdélybe bekebelezetve, egyáltalában erdélyi törvények és alkotmány szerint kormányoztattak, tehát mint az Approbata mondja: „azon egy birodalom, törvény és szabadság alatt“ állottak, szóval egészen erdélyi vármegyék voltak; vagy pedig olyanok, melyek különös szerződések erejénél fogva, s csak bizonyos ideig adattak Erdélyhez, s ezen idő elteltével Magyarországhoz visszatértek, egyszersmind magyarországi belső szervezetüket megtartották, s mint magyarországi vármegyék, csak periodice az erdélyi kormány alatt állottak.

Az első rendbeli, azért Erdélybe bekebelezett s egészen erdélyi lábon álló magyarországi törvényhatóságok valának, mint ezt az erdélyi törvényből is világosan tudjuk: Közép-Szolnok, Kraszna, Máramaros, Bihar, Békés, Arad, Zaránd megyék és Kővár vidéke.

A második rendbeli és csak periodice Erdélyhez tartozó vármegyék, Bocskai István, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelmekkel kötött szerződéseknel fogva, s csupán ezen fejedelmek haláláig voltak, még pedig Bocskai István idejében: Szathmár, Ugó-

csa, Bereg és Szabolcs, melyekhez járultak a két utóbbi fejedelem uralkodása alatt: Zemplén, Borsod és Baúj. Mind e hét megyék az említett fejedelmek elhunytával, Magyarország birtokába azonnal visszabocsátattak.

Az első rendben említett, s Erdélybe bekebelezett magyarországi törvényhatóságok közül Bihar, Békés már a 16-dik század vége felé, Máramaros és Arad pedig 1733-ban teljesen Magyarországhoz visszacsatoltattak; míg Zaránd megye, mint az 1741-beli 18-dik törv. czikkből látjuk, mind a két országtól függött. Hogy és miért volt ez így? a következő előadásból érthető lesz.

A partiumi megyék 1687-től bezárólag 1732-ig, azon különös és sajátságos helyzetben voltak, hogy adózási tekintetben Magyarországhoz tartoztak, az az maguk adóját Magyarországnak fizették, míg a közigazgatás minden más ágaira nézve Erdélytől függöttek, annak kormánya alatt állottak. Ez onnan származott, hogy I. Apafi Mihály fejedelem uralkodása vége felé, Erdélynek a fels. austriai ház birtokába adása végett I. Leopold császár s magyar királylyal folyt alkudozások következtében, és azoknak gyámolítására 1687. azon kis hazába császári seregek vonultak-be, melyeknek élelmezése s különösen téli szállásoltatása iránt, Erdély és a császári seregek fővezére Károly lotharingiai herceg között a mondott év october 27. Balázsfalván egy alku kötöttet. Ebben stipuláltatott, hogy azon téli szállásolás minden pénz s élelmezési költségeit egyedül Erdély hordozza, és azon összegben valamint a magyarországi Részek Erdélynek semmit-sem fizetnek, ugyezen ország is a mondott Részeknek valamit fizetni nem köteleztetik; szóval: a téli szállásoltatás ügye mind két félre nézve egészen elkülönítve leend, — „separatam hybernii habebunt dispositionem“ Ez az akkori időviszonyokból fejlődött, s Erdély valamint a Részek terhei könnyítésére irányzott intézvény végre arra lett kiterjesztve, mint fenebb is mondtuk, hogy Erdély és a Részek az adózásra nézve egymástól elszakasz-

tattak, s az utolsók magok adóját Magyarországnak fizették, holott közigazgatási tekintetben az erdélyi kormánytól függésükben megmaradtak. Nem szükség mondani, hogy ez abnormis és bonyolodott helyzet a Részekre nézve sok kellemetlenség- és nehézséggel volt egybekötve.

A szathmári békekötés által Magyarországon és Erdélyben a polgári háború tüze eloltatván, az erre következő első u. m. 1715-beli pozsonyi országgyűlés, mint annak Decretuma 92-dik törvénycikke mutatja, több megyék visszacsatolását kívánta és el is rendelte, melyek Magyarországtól, részint katonai szervezetüknél fogva elszakasztva, részint partiumi minőségeknél fogva Erdélyhez csatolva valának. Nem teljesítettven e törvény, az 1723-beli országgyűlésen, annak Decretuma 20-dik törv. cikke szerint, sürgettetett.

VI. Károly császár ugyan ennek következtében, a reincorporatio végrehajtására, táborszernagy gróf Nesselrode elnöklete alatt egy vegyes, katonai és polgári főhivatalnokokból álló udv. bizottmányt nevezett ki, mely maga működését megkezdette, de az 1729-ben Pozsonba újra összehívott országgyűlésig be nem végezhetette, mint annak Decretuma 7-dik törvénycikkéből látjuk, mely a kérdéses megyék visszacsatoltatását újra követeli.

Az említett udv. vegyes bizottmány végre maga munkálkodását az 1732-dik évben teljesen befejezte, s azt a császár és király elibe terjesztvén, ez által jóváhagyatott, és egy decemb. 31-én 1732-ben kelt kir. leiratnál fogva, az annak értelmében megállított reincorporatio végrehajtása, mind a magyarországi helytartó tanácsnak, mind az erdélyi k. Guberniumnak kötelességévé tétetett.

E visszacsatolás abban állott, hogy egyfelől Máramaros és Arad megyék, az adózásra mint szintén közigazgatásra nézve s így teljesen, Magyarországhoz visszadattak, másfelől pedig Közép-Szolnok, Kraszna megyék és Kővár vidéke kettős függése — duplex subjectio — megszüntetett, azok tehát adózási tekintetben is

Erdély alá adattak, s így ezen hazához reapplicáltattak. Végre Zaránd megyére nézve azon elv mondatott ki, hogy az kétfelé szakasztassék, t. i. két nagyobb, u. m. boros-jenői és zarándi kerületei Arad megyébe bekebleztessenek, megmaradott más két kerülete ellenben, mint Zaránd megye, mind két tekintetben, s így egészen Erdély kormányzása alá adassék. De ez intézkedés, azon megye kétfelé választása, a felmerült nehezségek miatt, foganatba nem vétetett, s így Zaránd megyének két országtól függése tovább is fennmaradt. Ebből érthető, hogy az 1741-beli 18. törvénycikkben miért tétetett különbség a több partiumi megyék és Zaránd között, mivel az utolsó adózási tekintetben akkor is még Magyarország alatt állott.

A többször említett 1741-beli törvénycikknek az a közvetlen eredménye lett, hogy Zaránd megyére nézve, az elvileg már 1732-ben elhatározott kétfelé szakasztás egy augst. 25. 1744-ben kelt újabb kir. rendelet következtében valósággal teljesedésben vétetett, a borosjenői és zarándi két nagyobb és termékenyebb kerülete Arad megyébe bekebleztetett, ellenben halmágyi és brádi két kisebb kerülete, mint Zaránd megye, egészen s így az adózásra nézve is az erdélyi kir. kormányszék alá adatott, egyszersmind Mária Theréziának egy augst. 16. 1746-ban kelt kir. leirata a VI. Károly császár által 1732-ben elhatározott s most már végrehajtott visszacsatolási ügyet változhatatlannak nyilvánítá.

A fenebbi előadás mutatja a „magyarországi Részek“ visszacsatolási kérdésének állását. Magyarország kívánata csak egy részben teljesítettett, a partiumi megyék közül az, kettőt egészen s egyet félig visszacapott, míg három s egy fél törvényhatóság, u. m. Középső Szolnok, Kraszna megyék, s Kövár vidéke és a megcsonkított Zaránd az 1741-beli 18-dik törv. cikk daczára is, Erdélynél maradtak.

Általában e partiumi megyék ügye igen érdekes, bár épen nem örvendétes adat arra, hogy a magyar ország-

gyűléseken az úgy nevezett gravaminalis vagy sérelmi tárgyalás útja milyen hosszadalmas, fárasztó és döröncsös volt. Hét világos, u. m. 1715-ben a 92-dik, 1723-ban 20-dik, 1729-ben 7-dik, 1741-ben 18-dik, 1751-ben 24-dik, 1792-ben 11-dik, 183 $\frac{1}{2}$ -ban 21-dik, törvényczikk rendelkezte el a reincorporatiót, vagy a magyarországi megyék visszacsatolását, (mely azonkívül több országgyűlésen, jelesen 1764-ben, 1802-ben, 182 $\frac{1}{2}$ -ben 1830, 1839 – 40, 184 $\frac{1}{2}$ -ben is az előleges sérelmek között szóba hozatott) s csak a nyolczadik u. m. 1848-beli 6-dik és rendkívüli körülmények között kelt törvény után lehetett azt végre foganatosítani.

A két haza évkönyveiben örökké emlékezetes 179 $\frac{1}{2}$ -beli magyarországi és erdélyi országgyűléseken az unio ügye tüzetes tárgyalás alá vétetett.

II. József császár mind két magyarhaza alkotmányos jogainak és élteinek tíz évig történt felfüggesztése után, január 28-án 1790-ben aláírta hires és tanulságos visszahuzó rendelkezését, melyben megígérvén, hogy az országgyűlést 1791-ben összehivandja, az uralkodása ideje óta kiadott és a törvényekkel ellenkező minden intézkedéseit megszünteknek és érvényen kívülieknek nyilvánította, — csupán a türelmi nyílt-parancsot, az egyházi gyűlekezeteknek — parochia — szabályozását, valamint a jobbágyság és földesurak közötti viszonyokra vonatkozó határozatait kívánta fentartani. De már három hét múlva, febr. 20-án megszűnt élni e felvilágosodott, és emberbarát monarcha, ki ha a jogot tisztelve uralkodik, népei maradandó boldogításának érzésével és áldásával szállott volna a sírba.

Helyébe testvére II. Leopold, addig Toscana nagy hercege, igen nehéz körülmények között lépett a trónra. Bécsbe érkezvén, első gondjai közzé tartozott a magyar országgyűlést Budára június 6-ra 1790-ben, s még ez év eltelése előtt, az erdélyt Kolozsvárra összehívni.

Általános izgatottság — nem, mondjuk igazabban, általános lelkesedés között történt itt Magyarországbán,

mint szintén Erdélyben is a tíz évig megszüntetett alkotmány helyreállítása, mindenek felett, a közigazgatásból, törvénykezésből és iskolákból száműzött, hön szeretett, szép nemzeti nyelvnek Isten és természetből adott szent jogaiba visszahelyezése. Mindkét országgyűlés jegyzőkönyveit — legelőbb az austriai ház korszakában, — magyar nyelven szerkeszték, s a magyarországinak, a nem-magyar ajku népek iránti tekintetből, az eredeti és hivatalos magyarból latinra is fordítása elhatároztatott.

Erdélyben e nagy változás következtében, a szenvedett alkotmányos és jogi sérelmek érzete az unio eszméjét hatalmasan s varázserővel fölköltötte; be nem várva a honi törvényhozó test összegyűlését, a közvélemény hangosan kívánta az anyaországhoz szorosabban kapcsoltatást, a minden kebleket át-villanyzó hazafi óhajtatást a magyar törvényhozás megnyilandó szent csarnokában tolmácsolni: országgyűlés nélküli, országos végzés lett.

A partiumi megyékben történt az első lépés a nagy célra.

A II. József idejében egyesített Közép-Szolnok, Kraszna megyék és Kővár vidéke már martius hóban együtt közgyűlést tartván, elhatározták, a Magyarországhoz visszakapcsoltatást sürgetni, s az ügy eszközlésére annak rendeit és minden vármegyéit felszólítani.

A következő aprilisben a már különvált három partiumi törvényhatóság, külön tartott mindenik közgyűlést, a visszacsatolást a budai országgyűlésen sürgetni két két követet választottak, s oda a szükséges utasítással elküldötték.

Nem sokára, ugyan az 1790-dik év tavaszán, az erdélyi három törvényesen bevett s egyesült, u. m. magyar, székely és szász nemzet törvényhatóságai a régi rend és állapotra visszatérvén, első közgyűlésükön a Magyarországgal leendő szorosabb egyesülés ügye, mint a haza szabadsága és jogainak palladiuma, szóba hozatott, s közértelemmel elhatározták, az irt célból a budai országgyűlésre követeket küldeni, s azokat a megkívántató utasi-

tással ellátni. Erre annál inkább buzditva látták magukat, mert a két hont erkölcsileg összekötő rokon érzelemnél fogva több magyarországi megyék által felszólítva, s meghíva voltak, a budai országgyűlésen megjelenni.

Erdély minden törvényhatóságainak küldöttjei június hó közepén 1790-ben Budán voltak, s legelőbb június 16-án a partiumi fenemlitett három megye, majd két nap múlva június 18-án a többi erdélyi magyar vármegyék, székely és szász székek követei kir. personalis és az alsótábla elnöke, Ürményi József uró excejának benyújtották megbízó levelüket, valamint küldöik folyamodványát.

Hogy a magasztos és honboldogító célra megindulás, őt különböző uton történt, ezt nem annyira az egyetértés hiányának, hanem inkább azon körülménynek kell tulajdonítani, hogy az alkotmányos sérelmek orvoslását siettető hazafi felbuzdulás és lelkesedés, a honi országgyűlés utasítását be nem várhatá.

Elsők valának Közép-Szolnok, Kraszna megyék és Kövár vidéke: ezek egyszerűen a visszacsatolást sürgették s kérésükhöz egy emlékiratot mellékeltek, melyben Magyarországtól kedvük s akaratjuk ellen, valamint törvénytelenül elszakasztásukat panaszolták s kívánságukat támogató jogi okaikat elősorolták.

Második kérelmet az erdélyi több magyar vármegyék, három kivételével, valamint a székely székek nyújtották be; melyhez egy publicistai emlékirat volt csatolva, annak bebizonyítására, hogy Erdély a separatio után is a magyar szent koronához tartozott. Ezek a Magyarországgal leendő szorosabb egyesülésre készségüket nyilvánítván, legközelebbiről azt kérték, hogy az új királylyal kötendő szövetség levélbe, az inaugurale diplomába Erdély is igtattassék-be, mely célból, annak Erdély szabadságait és jogait lehetőleg biztosító formáját is kérésükhöz csatolták.

Harmadik rendben Alsó Fejér és Doboka megyék jöttek, egy folyamodvánnyal, melyben előadván, hogy bár az erdélyi három nemzet között fenálló unio

tiltja, „egyik a másik híre, azaz országgyűlése nélkül, országos dolgokban valamely mozgulást tenni, annyi-val inkább elvégezni és határozni“, de meggondolva, „hogya a két nemes haza egy csontból való csont, egy vérből való vér, s egy testből való test, egy törvény által vezéreltetik, egy ősi szabadság lelkétől lelkesítettetik“ nem hiszik vétetni, „ha azokkal, kikkel a természet egyesítette, szorosabbban is egyesülni kívánnak“, s így az unio mellett ezen értelemben nyilatkoztak.

Negyedik kérelmet a szász székek és két vidék küldöttje Brukenthal Mihály kormányzéki tanácsos, és a szász nemzet ispánja nyújtotta-bé: abban a szász nemzet hasonlólag csak Erdélynek a kir. új diplomába beigtatásáért folyamodott, ennek a magyar megyék és székely székek által beadott, azzal szóról szóra egyező formájával együtt: s így voltaképen csak azt kérte, a mit a más két nemzet, melyekkel, mint látszik, még is egy uton járni nem akart.

Végre az ötödik rendben jövő kérelmes, a partiumi mint erdélyi megyéktől külön vált Zaránd megye volt: ez is a szorosabb unio iránti készségének nyilvánítása mellett, a koronázási kötlevelebe Erdélyt s annak jogai biztosítását betéttetni kérte, de egyszersind az 1744-ben tőle elszakasztott két kerület visszaadatását is hathatósan sürgette.

Erdély azért bár szép jogai s alkotmányos szabadsága biztosításáért egyelőre csak a kir. kötlevelebe beigtatását kérte, de a nemzeti kegyelet szent érzésével megismerte a magyar szent koronához tartozását, a szorosabb unio iránti készségét kijelentette, s így bizalom-teljesen közeledett az anyaországhoz. Nem lehet a „dicsőséges Magyarhaza egybengyült Rendeihez, kedves véreikhez, és elválhatatlanul egyben kapcsolt atyafiakhoz“ intézett, a rokon érület s honszeretben öszhangzó azon folyamodványokat ma is megindulás nélkül olvasni.

Az említett kérelmek a junius 18-án tartott alsó táblai ülésben kerületi ülésekben leendő tárgyalásra ki-

adattak, hogy ott azoknak „érdeme s hasznos és szükséges avagy törvényes volta“ megvizsgáltassék, mely szándék „a tekintetes első táblával“ (igy czimezték akkor a főrendi táblát) egy követség által közöltetett.

A július 12-én tartott alsótáblai ülésen, ennek tagjai közöl a koronázási diploma tervének megkészítésére egy egy 35 tagból álló bizottmány rendeltetett, melyhez az első tábla maga kebléből 14 tagot nevezett, s e mixta deputatio közös üléseikben leendő elnökség kérdése felett hosszas és élénk vita támadván, hogy az, t. i. egri püspök gr. Eszterházy Károlyt, vagy szathmármegyei főispán és a magyar testőr nemes sereg főkapitánya gr. Károlyi Antalt, mint ország báróját illeti-e? mind kettő joga egyenlőnek találtatván, végre az említett két fő ur — „buzgó indulattal inkább a haza boldogulásának előmozdítását viselvén magok előtt, mintsem hogy személyes elsőségeknek vitatásával a köz jóra szentelt becses időt eféle vetélkedésekkel mulasztani“ akarnák; abban állapodtak meg, hogy azon közös üléseket „minden előülés nélkül“ tehát voltaképen, kettőselnökséggel vezessék, mit az ország rendei is jóváhagytak.

Az erdélyi megyék fenemlített öt rendbeli, s azon kis hazának a koronázási diplomába beigtatásával a szorosabb egyesülés előkészítésére intézett kérelme is, szükséges használás végett a mondott mixta deputationak adatott át.

Ennek elkészült terve 25 pontban, a nemzet szabadságát, jogait lehető szilárd és biztos alapra kívánta fektetni, s azon országgyűlés jog- s törvény tisztelete, alkotmányos és politikai érettsége, valamint hazafi s nemzeti lelkes buzgósága felől, igen szép bizonytságot teszen. Annak 21-dik pontjába volt Erdély befoglalva, melynek következő szavait legyen szabad idézni: „Transsylvania veluti ad Coronam Regni Hungariae pertinentem, verumque et inseparabile ejusdem memborum, cum eodem Hungariae Regno effective unituri, tam Nos ipsi, quam etiam Successores Nostri, qua Reges Hungariae possidebimas.“

Meg kell itt azonban közbenvetőleg említeni, hogy kevéssel azelőtt, az országgyűlés a török Portával kötendő békességbe maga alkotmányos befolyását eszközölni akarván, mivel a törvények értelmében a Magyarországot illető minden bel és külügyeknek magyarok által kell tárgyaltatni, — egy azon ügyben tett felterjesztésükre adott s július 30-án kelt, ki nem elégitő királyi választ alkalmul használták fel, hogy ő Felségét egyfelől a koronázási diploma és koronázás előtti törvényczikkek feletti értekezésekre, s így a koronázásra, másfelől pedig a békekötés tekintetéből is egy üdvözlő követség által, akkor mindjárt tiszteletteljesen Budárameghívják, mely kérésüket egy august. 16-án kelt alázatos feliratukba foglalván, azt haladéék nélkül egy fényes követség által Bécsbe fel is küldötték. A császár e kívánatot akkor nem teljesítheté, egy uttal azonban august. 20-án, épen az napon, melyen a magyar országos küldöttséget fogadta, udv. cancellár gr. Pálffy Károlyhoz intézett kéziratában kifejezte: miszerint „erősen és változhatatlanul elhatározta“ a VI. Károly vagy Mária Therézia koronázási diplomájához ragaszkodni, és mást el nem fogadni; „nullum aliud acceptare.“ — Az alsó tábla august. 26-án tartott ülésében történt a tudósítás a követség eredményéről, s azután a koronázási diploma az august. 30-ki közös ülésében országbiró gr. Zichy Károly ő exczja elnöklete alatt felvétellett.

Az országbiró azon ülésben megemlítvén a király már tudvalévő és nyilvánított akaratát, hogy nem más, „hanem a VI. Károly vagy Mária Therézia kötelező levelét azaz diplomáját fogja kiadni“, ez élénk vitatásokat idézett elő. Kimondatott egyfelől, hogy a Carolinum diploma épen nem elégséges „bátorságosabb megtartására a haza szabadságának“, másfelől említettett, hogy „minémű haszna és boldogsága függjön a hazának attól,“ miszerint a magyarországi koronázás előzze-meg a sept. 20-ra tett német császári koronázást, — miért az elnök azon kérdést tette fel: hogy szükséges és hasz-

nos volna-e a mixta deputatio munkáját czikkenként venni tanácskozás alá? a mi természetesen hosszabb, sok időben kerülő s a czélt hátráltató tanácskozást idézne elő.

Primás és bibornok herczeg Batthyány József ő eminentiája a „környülállások minősége“ tekintetéből, a dolgot siettető bizottmányi tárgyalást ajánlotta, mely alkalommal némelyek jelentették, hogy primás ő eminentiájánál tartott „conferentiában“ egy czélszerű munka, vagy közvetítő diploma terve készítettett legyen, melynek azért felvételét sürgették, de a minek a követek elene mondtak, hittel lévén köteleztetve, „hogy utasításokhoz alkalmaztatott diplomát szerezzenek.“

Az indítvány azért heves és hosszason tartó vitatkozást idézett elő, végre personalis ő execzja bölcös és hazafi tapintatot tanusító közbenjárásának sikerült a rendeket a primás által készített diploma tervének elfogadására rábirni, oly móddal, hogy azt egy hat tagból álló bizottmány vizsgálja meg, s a mixta deputatio munkáját „a Carolinum, vagy hasonló Theresianum diplomához alkalmaztassa.“ E bizottmány tagjai voltak az országbíró, s personalis ő execzjokon kívül. Priletzky Károly Trencsin, Somogyi János Veszprém, Vay József Borsod, és Beöthy Imre Bihar vármegyék követei.

A megvizsgált és rövidebb alakba foglalt koronázási diploma sept. 1-én vétetett tanácskozás alá, és sept. 3-án 12 pontban szerkesztve az megállittatott. Erdélyről a 10-dik pontban tétetett következő említés: „Transylvaniam autem velut ad coronam Regni Hungariae pertinentem, verumque et inseparabile ejus membrum, qua Reges Hungariae possidebimus, et juxta leges ipsorum mnnicipales, more antiquo et indissolubili Regis Hungariae jure ac nomine, in sensu legum gubernabimus“: egyszersmind az 1741-beli 18-dik törv. czikknek a partiumi megyékre nézve, legközelebbről országgyűlésileg fogantatása is beigattatott.

Vitatások közben némelyek által megjegyeztetvén: „Erdélyország eránt pedig, minekutánna Rudolf császárral kötött különös egyezés mellett Magyarországtól elvált volna, ezen a hazának annál kevesebbet lehetne gondoskodni, hogy most is ezen dolog nem országos, hanem csak némely különös vármegyék követői által sürgettetne“, — erdélyi püspök gr. Batthyány Ignác ur ő exczja — áldassék érette a derék főpap emlékezete! — melegen felszólalt Erdély érdeke mellett, előterjesztette, miszerint kételkedni sem lehetne, hogy a követek egész Erdélyország kívánságát adták elő, felfejtette az azt támogató okokat, jelesen „mivel az erdélyiek a magyarokkal nemzetségesek és egy koronának tagjai“, megérdemlik egy törvény oltalma alá helyhezést, végre felhozta azon nevezetes adatot is, miszerint az erdélyiek ezen szándékukat a király elibe terjesztvén, ő Felsége is jóváhagyta, „hogy a királyi kötésben szerezzenek magok eránt való emlékezetet.“ Az ország rendei ezeket megértvén, megállapodtak abban, hogy Erdélyről a királyi kötésben különös említés tétessék; mi a fenebb irt módon történt.

A sept. 5-én tartott közös ülésből mind a koronázási diploma, mind az ahoz tartozó törvényjavaslatok Ő Felségéhez felterjesztettek.

Itt van helye az unio ügyét illető egy erdélyi sajnos eseményről említést tenni. Az octóber 3-án tartott közös ülésben felvétellett egy gr. Batthyány Ignác erdélyi püspök és „Fejér megyének bizottja“ b. Bornemisza János Hunyad, Küküllő és Zaránd vármegyék, b. Thorockay József Thorda vármegye, Zsombori Ádám Doboka vármegye és Gáál Miklós Aranyos szék követjei által benyújtott s a hazafi bosszankodás méjj érzetével irt kérelem-levél, melyben két, meg nem nevezett erdélyi követnek azon eljárása ellen panaszoltak, miszerint azok Bécsbe felirtak, hogy Erdély a koronázási diplomába b^őn^őne igtattassék, holott e két követ közül egyik már visszahíva lévén, megbízó levele nincs, a másik pedig

utasítása, sőt tulajdon cselekedete ellen vétett, midőn elébb a vármegyék kívánatát magában foglaló levelet is alá-irta; kéri azért a nemzet azon „fagyos szívű tagjainak“ tettét, azon „botránkozás követ tekintetbe nem venni.“ Lehet gondolni, hogy ezen dolog az országgyűlésre igen kedvetlen benyomást tett. A mondott kérelem-levél felolvasását némelyek ellenzették, de miután felolvastatott, az országbíró figyelmeztette az erdélyi követeket, hogy azon folyamodványt „előbb a közönséges szokás szerint,“ az országgyűlés elnökével közleni kellett volna, valamint azt is jelentette, hogy az erdélyi vármegyék azon lépése, miszerint országgyűlése nélkül követeket küldöttek, „Ő Felségének nem tetszett.“ Ez országgyűlési kedvetlen episodra alább az erdélyi országgyűlés tárgyalásainál visszatérünk, s annak békés és becsületes uton eligazítását meglátjuk.

II. Leopold császár sept. 20-án kelt leiratában hivatkozva august. 20-án a diplomára nézve kiadott akaratára, hogy a Carolinum vagy Theresianum diplomán kívül mást el nem fogad, ez „erős és változhatatlan határozatához ragaszkodását“ ujabbán kijelentette, s más nap sept. 21-én kelt és Erdélyre vonatkozó kir. válaszában az országgyűlésnek tudtul adta, hogy arra nézve, mi az 1741-beli 18-dik törvényczikk tartalmán tul-menőleg czéloztatik, az erdélyi országgyűlést előlegesen meg kell hallgatni, hogy annak nyilatkozata, a magyarországi rendekkel közöltetvén, királyi jóváhagyás hozzájárultával törvénybe iratassék. — Szóval: a király az erdélyi ügyet a két haza között folytatandó rendes országgyűlési tárgyalásra utasítá.

Az országgyűlés e kir. válasz következtében october 5-én kelt ujabb felírásában, mivel „a nemzet jogai tiszták és elvitázhatatlanok“ kérte Ő Felségét azon felterjesztett diplomát elfogadni, „hacque ratione anxia gentis hujus corda in plenam suam potestatem redigere,“ de a császár majnai Frankfurthból octob. 13-án kelt válaszában, sept. 21-én kiadott határozata mellett

megmaradott. Így Erdély kívánata is, a diplomába betétetés iránt, teljesedésbe nem ment.

Az országgyűlés nov. 3-án Pozsonba áttétetvén, a rr. a koronázását megelőző napon a királyhoz nov. 14-én tett újabb felterjesztésükben a diplomából kihagyott javaslatokat törvény alakjában kérték megerősíteni s Erdélyről újra megemlékeztvén, azon okból, hogy ugy is csak az 1741-beli 18-dik törv. ezikk foganatosítása van kérdésben, erre nézve pedig nem szükség az erdélyieket meghallgatni, a mondott országot illető törvényezikk jóváhagyásáért esedeztek. De nem nyerték meg, a király január 8-án 1791-ben kelt válaszában a múlt évi sept. 21-ki végzéséhez ragaszkodását ismételve kijelentette.

Az ország rendei azonban e tagadó k. rendeleten meg nem nyugodtak, s mivel egyszersmind arról is értesültek, hogy Ő Felsége a II. József császár által egyesített magyar és erdélyi kir. udv. Cancellariát elválasztotta, az erdélyi Cancellariát helyreállította, s a magyar kir. kamarai ügyeket az udv. cs. kamarához áttette, egy martius 5-én 1791-ben kelt, a hazafikötelesség érzésének oly meleg, mint erélyes nyilvánításával készített felírásukban, a mondott intézkvények feletti fájdalomukat jelentették ki: „*Mutationes hac tanto magis Nos perculerunt, quod recte sub Diaeta illa, in qua arctior Transsilvaniae cum Hungaria conjunctio — — — petebatur, factae sunt. Quae tamen Majestati Vestrae nullum commodum, Nobis justum dolorem adferunt; quia postulata nostra et legum sensu, quaesitoque in iis scopo nitchantur, et opinione certe nostra ad publicum bonum conducere videbantur.*“

Átmenve ezután az erdélyi unio ügyére, azt a legtisztább, a legbuzgóbb hazafi és rokon érzelmet tanusító szavakkal tolmácsolták, s a mint kifejezték: „*Transsilvania velut membrum Hungariae inseparabile a prima ducum adhuc institutione, Regnique Ungarici fundamentis possidebatur et gubernabatur, et partem Civitatis seu Status Hungarici efficiebat.*“ Szerző a helytől korlátolva, erőszakot teszen magán, midőn e lelkes

feliratot itt egész terjedelmében nem közölheti: de annak legalább befejezése egy részét ide tenni, kötelességének ismeri. A kk. és rr. megemlítvén, hogy a két elválhatalatlan tag, Magyarország és Erdély szoros összekapcsolása joggal követelhető, így végzik az uniót sürgető felírásukat: *Quod publica, adeoque Majestatis Vestrae ac Regni utilitas eam svadeat, populi Transsilvaniam incolentis ejusdem Nobiscum originis, iidem fundamentalibus juri-bus ac praerogativis gaudentis indoles ostendit; et praesertim tristia fata, quae post separationem utramque Provinciam premebant, satis testantur; — — — — —*

— Oramus Majestatem Vestram, ut accedente praesertim Transsilvanorum desiderio, unum origine et jure populum non sinat per separationem Conciliarium se-jungi, sed potius benigne in id annuat, ut juxta desideria, quae jam 5-ta septembris anni praeterlapi proposuimus, arctius conjungatur.“ Erdély áldása és köszönete lebeg azon lelkes, derék honatyák hamvai és emlékezete felett, kik a sors mostohasága által elszakasztott két haza viszonyegyesülését szívökre vévén, azt előrenéző bölcsességgel, hazafi buzgó és hő érzéssel előmozdítani törekedtek; s legyen szabad, a mondott felírást készítő ítélőmester A czél Istvánról is ez alkalommal egy szíves említést tenni.

A kir. tagadó válasza felíratra, martius 8-án 1791-ben kelt. A Felség abban kijelentette, hogy a két Cancellaria elválasztásával az erdélyinek helyreállításával semmit egyebet nem tett, mint a mire magát Erdély nagyfejedelemség alaptörvényeinél s egyszersmind a szerződések és kötések-nél fogva kötelesnek vélte, s miután Ő Felsége csak Erdély törvényei teljesítését eszközölte, hiszi, a kk. és rr. abban annál inkább megnyugosznak, mivel az által az 1741-beli 18-dik törvényczikk intézvényének, hogy Ő Felsége és Utódai Erdélyt mint a magyar szent koronához tartozót fogják birni és igazgatni, sem most, sem jövőendőben legkisebb rövidsége sem fog történni.

Az unio ügye így a mondott országgyűlésen végét

érte, vagy, mint az erdélyi azon évi országgyűlése írja, „függőben maradt,” tehát az ország azon kívánságai között, melyekről országbíró gr. Zichy Károly ur ő execzja a martius 10-ki ülésben mondotta: „a melyekben Ő Felségének meghatározott végezése tökéletesen nem egyez az ország kívánságaival.” Martius 13-án 1791-ben az országgyűlés bezáratott.

Igy a két hazának a viszonegyesülés iránt köz értelemmel nyilvánított óhajtaása teljesítetlen maradt, a szent ügy, épen azon időben, mely arra legkedvezőbbnek mutatkozott, végre nem hajtatott, s több mint fél századnak kellett még eltelni, míg egészen más viszonyok és körülmények között, mind a két ország törvényhozása azoknak ujra egyesülését kimondotta.

S itt már az unio ügyének az erdélyi országgyűlésen tárgyalására átmegyünk.

A Kolozsvárra decemb. 12-re 1790-ben összehívott erdélyi országgyűlés, — melynek tagjai, a fejedelem által nevezett kir. hivatalosok, s a törvényhatóságoktól választott követek egy házban ültek, — az említett hó 21-én maga üléseit megkezdvén, a kk. és rr. mindjárt a 2-ik ülésben decemb. 22-én a király aránti hűség esküjének letevése végett, az országgyűlési kir. biztoshoz küldött követségnek utasításba adták, nevezett kir. biztos előtt nyilvánítani; miszerint az ország rendei óhajtják, azon esküt letenni, s ez által „felséges Fejedelmekkel szorosabban egyesülni,” de egyszersmind szándékoznak Ő Felségének a leopoldi hitlevél ügyében esedezni, oly móddal, hogy azon megújítandó diploma a magyarországi királyságra koronáztatás előtt, valamint Magyarországnak a magáé, ugy Erdélynek is mindenkor különösen kiadattassék és a magyarországi hitformájába jövendőre Erdély is névszerint betéttessék. Ez volt Erdély előleges nyilvánítása a szomszéd hazával viszonegyesülés kérdésében.

A három partiumi megye: Kraszna, Közép Szolnok és Kővár vidéke követjei a decemb. 31-én tartott ülésben, az egyességi hit letétele alkalmából, arra kész-

ségüket kijelentették, úgy mindazonáltal, hogy azzal Magyarországhoz leendő visszakapcsoltatások sürgetésétől el ne rekesztessenek. Ezen ülés jegyzőkönyvének január 11-én 1791-ben felolvastatásakor Zilah városa követje Barta Mihály, küldői meghagyásából jelentette, hogy a nevezett város csak Erdélylyel együtt kíván Magyarországgal egyesülni, különben továbbra is Erdély kebelében szándékozik maradni.

Ez előzmények után, a febr. 11-ki országos ülésben a Magyarországgal egyesülés, vagy az unio kérdése érdemlegesen tanácskozás alá vétetett.

A kk. és rr. hivatkozván a fennebb már érintett és ez ügyben a kir. biztos előtt tett nyilatkozatukra, miszerint Erdély a magyarországi kir. hitformájába betétetését óhajtja, megemlírtetvén, hogy az 1790-dik évben a magyar országgyűlésre „a szorosabb egyesülés eszközzésére” küldött erdélyi követek által oda benyújtott kérésük: miszerint Erdély a koronázási diplomába bemenjen, „független maradt” s az országrendei a hűségi esküt most e feltétel és kérés mellett tették le, valamint hogy jövőben Erdélynek törvényeiben, jussaiban és szabadságaiban megtartásáról a magyar kir. esküben különös emlékezet legyen, s a leopoldi diploma Ő Felsége következői által, magyar királyokká koronáztatásuk alkalmával megerősítve, mindig kiadassék, — most szükségesnek látják ezekről, általában Erdélynek Magyarországgal szorosabb egyesüléséről bővebben tanácskozni, ezen kérésüket Ő Felsége elibe terjeszteni s annak idejében törv. ezikkbe foglalni, mit a vármegyék és székek követjeiknek adott utasításukban is kifejeztek, mire nézve meghatározatott, a Magyarországgal egyesülés feltételeinek kidolgozására egy deputatiot nevezni ki, melynek munkája a magyarországi rendekkel is „magok értelmek kinyilatkoztatása végett közöltessék.” Ugyan ez alkalommal a rr. elvégezték, Ő Felségét megkérni, hogy az erdélyi udv. Cancellariát mostani egyesült állapotjában hagyni méltóztassék, leginkább azon oknál

fogva, hogy a kk. és rr. januar 18-án kelt s a hódolati eskü letételét illető feliratukhoz képest, a Magyarországgal leendő egyesülést tanácskozás alá venni szándékoznak, s ezen kívánságukat, articulusba leendő foglalás végett, Ő Felségéhez felterjeszteni; mely felirat a febr. 15-én tartott országos ülésben felolvastatván, és helybenhagyatván, Bécsbe felküldetett.

Miután az említett deputatio munkája a Magyarországgal egyesülés ügyében a febr. 22-ki ülésben, különösen a székely és szász nemzet kérése folytán, közíratra adatott, az a martius 1-én a kir. kormányshoz közbenjöttével tartott ülésben felvételre, és martius 4-én a tanácskozások bevégeztetvén, az egyesülés feltételei hét pontokban megállítottak. E hét pont lényeges tartalma a következő:

1) Azon nyilatkozathoz képest, melyet Erdély a magyar királyhoz s így a magyar koronához visszatérésére nézve, május 9-én 1688-ban I. Leopold császár és királynak tett, ki azt előbb június 17-én 1688-ban s majd decemb. 4-én 1691-ben a róla nevezett diplomában elfogadta, valamint az ezen ügyben kelt törvények és kötésekhez képest az austriai házból az uralkodásra következő magyarországi királyok Erdélyt nem más joggal, hanem csak mint magyar királyok, Magyarországtól elválatlanul birják és igazgatják.

2) Mivel Erdély midőn a magyar királyok uralkodása alá ment, szabad és független ország volt, „és I. Leopoldnak s következőinek uralkodásokat szabad és önként való tetszéséből bizonyos feltételek alatt fogadta el“ azért a leopoldi kötés-levél, „e császár és Erdély között lett fő és gyökeres egyezés“ valamint Erdély minden jogai, törvényei, szokásai s a t. szentül megtartassanak, és Erdély azért, hogy most Magyarországgal egyesülését „nyilvánosabbá tette, a régi vajdák idejébeli állapotjára és teljes visszakapcsoltatásra ne kényszeríttessék,“ s Magyarországgal Erdélyt articulus-

ban biztosítsa, hogy minden közönséges és különös törvényeiben s szabadságaiban megtartani és oltalmazni fogja.

3) Midőn a magyarországi királyok megkoronáztatnak, kötelesek legyenek a leopoldi kötlevelet s Erdély minden törvényeit megerősíteni, az arról szőlő kir. levelet a koronázásra küldött követeknek kiadni, Erdélyt a királyi hitformába névszerint betenni, az erdélyi Gubernatornak is legyen joga azon országgyűlésen megjelenni, hol szavazatjoggal bír.

4) Erdély külön országgyűléseket tarthasson, s ezen szabadságával valamint eddig, úgy továbbra is „minden függés és megszorítás nélkül élhessen;” s mint Magyarországon, úgy Erdélyben is a közönséges gyűlésekben a „sarkalatos törvények, jussok és szabadságok” soha kérdés alá ne jöjhessenek.

5) A kir. Gubernium, többi dicasteriumok, törvényszékek törvényes és a leopoldinum diploma szerint való állapotjokban és hatalmokban megtartassanak, s az erdélyi udv. Cancellaria a magyarországgal úgy egyesíttessék, hogy az a magyarországi fő cancellártól függjön, s az erdélyi alcancellár alatt az erdélyi tanácsosoktól ezen haza ügyei külön folytattassanak.

6) Valamint a magyarországi nemesek Erdélyben, úgy az erdélyiek is Magyarországon, mint a szent korona tagjai nemesi szabadságukat megtarthassák, s azzal élhessenek.

7) A két ország között II. József császár által eltörölt harminczadok többé fel ne állittassanak.

Megállítatván e hét feltétel, — mind a három nemzet megkérdezett: „hogy nem volna-e még az egyesülés dolga iránt valami szava?” mindnyájan abban teljes megnyugvásokat jelentették, csak a székely és szász nemzet, bizonyos pereiknek recursus mellett az Udvarhoz leendő felvitelét hagyták-fen maguknak, — mire végeztetett, hogy e fenhagyás iránt az országgyűlés később, midőn a törvénykezési rendszabály felett fog tanácskozni, maga határozatát megteendi. — Végre megállítatott, a

két ország ily módon czélba vett egyesülése felől mind Ő Felségéhez feliratot intézni, mind a magyarországi rendeket tudósítani.

A mártius 7-én tartott országos ülésben elkészített felirat és tudósítás felolvastatván, azok a kir. Guberniummal, vélekedése megtétele végett, közöltettek. A kir. Gubernium a Felséghez teendő feliratot helyeselte, de a magyar országgyűléshez intézendő tudósítást „mint a mi a feltett czélnek nem hasznára, sőt inkább ártalmára lenne“ ellenezte, miután Ő Felsége a dolgot úgy is a magyar országgyűléssel közleni fogja; a rr. mindazonáltal ez izenet vétele után is, előbbi határozatuk mellett megmaradtak. Még azon ülésben az említett két országos levél felolvastatván, helyben-hagyatott, s azoknak futár által rendeltetésük helyére küldése elvégeztetett. Majd a mondott leveleknek ez elküldése módjára nézve, a kir. Guberniummal tartott értekezés folytán, czélszerűbbnek találtatott — a miben meg is állapotdtek, — mind két levelet gyors posta által magyar udv. fő cancellár gr. Pálffy Károly ur ő exczja kezébe küldeni, ki egyszersmind megkérgetett, hogy az Ő Felségéhez intézett felirást egyenesen Ő Felségének nyujtsa be, a tudósítást pedig a magyarországi rr.-nek, s ha azok már eloszlottak, nádorispán főherczeg Leopold ő kir. Fenségének adja át, valamint hogy az ügyet maga részéről is hathatós közbenjárásával segítse-elő.

Csak hamar, a mártius 12-én tartott országos ülésben felolvastatott II. Leopold császár és királynak febr. 28-án 1791-ben, az országgyűléshez intézett s a hódolati hitlevele felől tett felíratra küldött kir. válasza, melynek egy pontjában a kk. és rr. értesittetnek, hogy Ő Felsége „a közszolgálat és Erdély érdekében“ szükségesnek vélte, az erdélyi kir. udv. Cancellariát a magyarországitól külön választani, s azt az egyesülés előtti állapotjára visszatenni, egyszersmind a rr.-ket felhívja, az udv. cancellári hivatla a szokott kijelölést felküldeni; addig is Ő Felsége a külön-választandó erdélyi udv. Cancellária elnökévé

kinevezte gr. Teleki Sámuel, „ita exigentibus ejusdem praeclaris meritis et eximiis animi dotibus, laudabilique in rebus agendis dexteritate.“ Hogy e derék, s a magyar nemzet emlékezetében ma és mindég élő, a Fejedelem és haza iránti hűséggel, mint a köz szolgálati pályán szerzett érdemekkel egyaránt kitűnő, a tudományokat pártfogó tudós hazafi, a marosvásárhelyi könyvtárt alapító magyar Maecenas, — ezt minden magyar ember, ki a nemzeti műveltséget szívében hordozza, tudja.

Illum ager penna metuente solvi,
Fama superstes.

Három nap múlva, a mártius 15-én tartott országos ülésben felolvastatott ő Felségének mártius 4-én kelt, s a kk. és rr. által febr. 15-ről a magyar és erdélyi udv. Cancellariáknak egyesült állapotban hagyására nézve tett feliratukra küldött válasza. Abban ő Felsége kijelentette, hogy a rr. kívánatát Erdélynek Magyarországgal egyesítésére nézve, kegyelmesen meghallgatandja, s annak idejében maga határozatát kiadja. Másfelől a két udv. Cancellariának elválasztását illető, s febr. 28-án kelt kir. végzéséhez ragaszkodik.

E kir. válasz, a rr. mártius 17-ki ülésében tanácskozás alá vétetvén, meghatározottat, ő Felségéhez egy visszairást, vagy új felírást intézni s abban kijelenteni:

a) Hogy az ország rendei annál biztosabban remélik, miszerint a Magyarországgal egyesülés iránt mártius 7-én feladott kívánatuk teljesített fog, mivel a rr. e napokban nagy örömmel értették: „hogy a nemes magyarországi statusok is Erdélynek szorosabb egyesülését nem másképen, hanem hogy az erdélyi különös törvények, jussok, és privilegiumok épen és egész erejekben megtartassanak, kérték ő Felségétől,“ s így két ország e dologban megegyezvén, lehet remélni, hogy azok megadatni fognak, mik a kötések értelmében még teljesítendők.

b) Az erdélyi udvari Cancellariának a magyarorszá-

gitól elkülönítésére nézve, miután a két ország egyesülése feltételeiben Erdély különös törvényei és jogai bátorságban tételére nézve elég gondoskodás történt, s a rr. azt is megmutatták, hogy a két Cancellaria egyesítése a törvényekkel s a köz szolgálat érdekével nem ellenkezik, s már I. Leopold császár is a két hazának egy Cancellariát akart állítani, ennél fogva a rr. ő Felségének ujabban esedeznek, „hogy addig is míg a két ország között való szorosabb egyesülés megforrhat,“ a két Cancellariát az egyesült állapotban hagyni méltóztassék.

E visszairás a mártius 24-én tartott ülésben elhatároztatván, annak elküldése felől történt tanácskozás után, abban lett a megállapodás, hogy mivel II. Leopold császár és király ő Felsége Florencziába utazott, s az igazgatást visszatértéig, fiára Ferencz főherczegre bízta, az ország visszairása futár által ő cs. k. Fenségéhez küldéssek egy különös levél mellett, melyben ő cs. k. Fensége hathatós közbenjárása kéretett. Egyszersmind a rr. irtak ez ügyben magyarországi udv. főcancellár gr. Pálffy Károly ő execzjának, továbbá nádor főherczeg Leopold ő kir. Fenségének is, valamint végre alcancellár gr. Teleki Sámuel ő execzjának, kinek előbbi nézetükhöz állhatatosan ragaszkodásukat értésére adták, t. i. „mi legyen az országnak az udv. Cancellaria eránt való értelme s meghatározása, és ajánlották egyszersmind, hogy a Statu-sok végzésének teljesítését egész igyekezettel eszközteni el ne mulassa.“ Ez öt rendbeli levél elvitelére futárnak ifj. gr. Gyulai Sámuel neveztetett ki, s azok márt. 24. és 26-án tartott ülésükben megállíttatván, a kir. kormány-székkal közöltetés után, a martius 29-én tartott ülésben bepecsételtettek és utnak indíttattak.

A kk. és rr.-nek az uniót és a két Cancellaria el nem választását illető felterjesztésükre adott s Florencziában május 7-én 1791-ben kelt kir. határozat. a május 27-én tartott országos ülésben olvastatott fel. Ő Felsége megismerte, hogy a mit a kk. és rr. Magyarország királyai

Erdély birását illető jogának támogatására felhoztak, a szerződések és törvényekkel megegyezik, de Erdélynek Magyarországgal leendő egyesítésére nézve előadott kívánatuk, a magyar országgyűlés által sept. 5-ről 1790-ben Erdélynek a koronázási diplomába betétele felől küldött articulussal öszhangzásban teljességgel nem áll, mivel abban sem a leopoldi hitlevélről „sem a jövőben is külön gyakorlandó törvényhozó hatalomról” — vel in posterum seorsive exercendae legislativae potestatis — semmi említés sem volt, a melyek pedig az erdélyi alkotmány és szabadság alapját képezik. A fenforgó ügy azért Magyarország rendivel előleges értekezést és a két ország közötti tanácskozást kíván, s csak miután a költsönös megállapodás megtörtént és az kir. jóváhagyást nyert, lesz törvénybe iktatandó. A Felség egyszersmind nem helyeselte, hogy a kk. és rr. maguk kívánságával egyenesen a magyar országgyűléshez fordultak, mivel a dolog rendje szerint és az illedelemnél fogva is, annak a király által kellett volna a magyarországi rendekkel közölni. — A mi pedig a két udvari Cancellariának sürgetett elválasztását illeti, mivel Erdély alkotmányos rendszerével és törvényeivel, jelesen a novellaris articulusokkal az megegyezik, azoknak megtartására pedig ő Felsége kir. szava- és esküjénél fogva kötelezve van, — a két Cancellaria ez elkülönítését ő Felsége szükség és törvényesnek találja, s így febr. 28. és mártius 4-én kiadott rendeleteihez most is szorosán ragaszkodik. — E kir. leirat által az unio kérdése, miután az most, mint Magyarországhban történt, Erdélyben is országgyűlési tárgyalásra utasított, — hosszabb időre eldöntött, vagy inkább elhalasztatott.

A fenforgó kérdéssel összefüggésben megemlítenünk tartjuk még, hogy az erdélyi országgyűlés a király kétszer kijelentett akaratja folytán, az erdélyi udv. cancellári hivatalra is a szokott törvényes kijelölést jul. 29-én véghezvitte s a négy vallásból felterjesztett három három

egyének közt, gr. Teleki Sámuel ur ő exczja, mint a ki a reformatusok közt, úgy általában is legtöbb szótat, t. i. 124-t nyert, későbbben e díszes hivatalra kir. megerősítés által is kineveztetett, melyet augst 7-én 1822-ben Bécsben történt haláláig folytatott.

A mondott országgyűlésről továbbá, mely augst. 9-én 1791-ben bezáratott, kir. szentesítés alá felterjesztett különböző törvényjavaslatok között volt a 2-dik „*De nexu Transsylvaniae cum Hungaria et ab aliis Austriacis conditionibus independentia*,” de amely II. Leopold császár és királynak mártius 1-én 1792-ben történt véletlen elhunytá következtében, csak következője II. Ferencz császár és király által, azonban némely, az összehasonlításból kitűnő lényeges módosításokkal erősítettett-meg. Ez a novemb. 28-án 1792-ben kihirdetett 1791-li erdélyi törvényczikkek között a 6-dik, s következő felirata van: „*De Transsylvaniae cum Hungaria nexu, et propria Magni hujus Principatus, nullique alteri Regno subjecta Constitutione*”; mely módosítások szerint, a törvényjavaslat azon fontos kifejezései: hogy „Erdély a magyar korona tagja” s hogy azt a fels. austriai ház csak „a magyar királyok uralkodási és trónra következősi jogával, elválhatatlanul, s a magyarországi azon évi (1790–1-beli) törvény értelmében, „*tanquam simul cum Hungaria in se consistens Regnum, liberum, independens*” fogja birni, — a szentesített törvényből kihagyattak, s azon kitétellel cseréltettek fel, miszerint az austriai házbeli uralkodók Erdélyt „*velut propriam habentem constitutionem, nullique alteri Regno subjectam, juxta proprias leges et constitutiones legitime confirmatas* — — gubernabunt.”

A fenebb már említett, s két erdélyi hazafi által a magyar országgyűlésen állítólag elkövetett mesterkedést az unio létrejövése ellen kell itt még említnünk, mivel ezen ügy az erdélyi országgyűlésen is fenforgott. A január 18-án 1791-ben tartott országos ülésben tábornok id. gr. Gyulay Sámuel, mint egyik az unio eszközlése végett Budára küldött követek közül, felhozván, hogy

némelyek követ-társai közül a Magyarországgal egyesülés ellen dolgoztak volna, — erre kir. hivatalos fricsi Fekete Ferencz felszólalt, s kérte a grófot azon követek megnevezésére, s egyszersmind említett állítása bebizonyítására rá szorítani. Ennek következtében gr. Gyulay kijelentette, hogy azon követek közül egyik, maga a felszólaló kir. hivatalos, a másik pedig iktári gr. Bethlen Sámuel lenne, valamint annak is, a mit mondott, bebizonyítását ígérte. Erre mind két kir. hivatalos felszólalván, ne hogy „haza rontóknak“ tartassanak, határozatosan kérték a rr.-ket, a vádló gróf bebizonyítását, valamint az ök mentségét is bevenni, s az ügyben ítéletet hozni, mit a rr. meghatároztak. Emlitnünk kell itt még azon körülményt, hogy az 1790—1-beli magyar országgyűlésre az erdélyi megyék nevében, az unio végett beadott kérelmet aláírt követek között gr. Bethlen Sámuel neve nem található, úgy látszik tehát, hogy ezen gróf a dologba hivatlanul avatkozott. Az 184 $\frac{1}{2}$ -beli magyar országgyűlésre adatott-be egy a Partium ügyére vonatkozó kérelem, s a hozzá csatolt kraszna-megyei emlékiratban áll, hogy 1790-ben „két Bethlen grófok a megyét capacitálni kívánták a visszacsatolás ellen.“

A vádlott két kir. hivatalosok a febr. 15-én tartott országos ülésben a mentségükre szoló okokat és okleveleiket benyújtották, egyszersmind ügyök megvizsgáltatása folytán, ha ártatlanoknak ítéltetnének, „négy holnapoktól fogva mind a két hazában lett méltatlan vádoltatásokért teljes elégtételt kértek.“ A könyörgő-levél b. Bornemisza Jánosnak, „maga és több vádoló felek nevében“ tett kérésére kiadatott. E közlés következtében a bepanaszlottak maguk vég-feleletét beadván, a május 13-án tartott országos ülésben ez ügyben következő határozat hozatott: „Felolvastatván az ország rendei előtt az előbbeni felelet, azon egész dolog a Statusoknak teljes megelégedésével, az említett felek közt atyafiságosan lecsendesítettett, mind a két feleknek becsülete megsértődése nélkül.“

Előadván azt, mi az uniót illetőleg a két hon 1790 — 1-beli gyűlésén végeztetett, mielőtt e kérdés állására nézve, a dolog természetéből folyó észrevételekre kiereszkednénk, — érintenünk kell még röviden azt is, mi 1792-ben a budai, mint szintén kolozsvári országgyűléseken a fénforgó ügyben történt.

A budai koronázási országgyűlés május 26-ra 1792-ben hivatott össze, s miután II. Ferencz császár és király, a budai várban a ferencziek templomában június 6-án ünnepélyesen megkoronáztatott, azon hó 26-án berekesztetett. A június 3-án tartott országos ülésben „a kir. előadások s más országos dolgok folytatásának közelítésére“ egy közös vagy vegyes deputatio neveztetett, — mely maga munkálatai rendében Erdélynek Magyarországhoz visszakapcsoltatása felől is egy feliratot készítvén, az, a június 20-án tartott ülésben elfogadtatott, és a királytól június 22-én helybenhagyatott. E kir. válasz értelmében lett ez országgyűlés *Decretuma* 11-dik törvényczikke: „*De Transsylvania, reapplicatione item et reincorporatione Comitatum et Districtuum ad Regnum Hungariae spectantium*“ szerkesztve, t. i. hogy Magyarországnak Erdélylyel szorosabban egyesülése érdemlegesen az országos közigazgatási deputatióban tárgyalassék s a következő országgyűlésen arról tudósítás tétessék, a partiumi megyék visszacsatolására nézve pedig az erdélyiek meghallgattatván, azoknak nyilatkozata nyomán, ő Felsége maga akaratát az ország rendjeinek tudtára adandja.

Az erdélyi ügyben, a budai 1792-beli országgyűlésen ennyi történt.

A kolozsvári ezen évi s august. 20-tól october 19-ig tartó országgyűlésen az unioról semmi szó sem volt. Ellenben a sept. 22-én tartott országos ülésben egy azon évi august. 25-ről az országgyűléshez intézett kir. leirat olvastatott fel, melyben ő Felsége, a magyar országgyűlés felterjesztése folytán, az erdélyi rr.-et, „mint a kiknek joga, és törvényhatóságáról van kérdés“ „*de quorum jure* .

et jurisdictione agitur“ maguk véleményük és indokaik nyilvánítására felszólítja.

E kir. leirat következtében, a kívánt jelentés kidolgozására egy bizottmány neveztetett ki, mely maga munkáját elkészítvén, az october 12-én tartott országos ülésben tanácskozás alá vétetett, s az ő Felségéhez teendő tudósító felírás elhatároztatott. Abban a rr. szerződések s törvényekből meritett diplomatikai alapos okokkal igyekeztek megmutatni, hogy Magyarországnak a szóban forgó partiumi megyék iránt támasztott követelése nem jogos, azért a sürgetett visszacsatolást hathatósan elnezték, és esedeztek ő Felségének, méltóztassék Erdélyt „azon vármegyék és vidékek eránt való örökös jussában megtartani.“ E feliratnak az october 18-ki országos ülésben megállítása s majd Bécsbe felküldése után, az erdélyi ügy szinte negyven évig az országgyűlési tárgyalások sorából eltűnt.

Eljutva ide, szükség az uniora nézve a két haza országgyűlésein történt tárgyalásokból folyó pár észrevételt tenni.

A dolog világosabban értéséért említünk kell, miszerint az erdélyi ügy két versen u. m. az 1790—1-beli országgyűlés Decretuma 67-dik törvényczikke és másodszor az 182 $\frac{1}{2}$ -beli országgyűlés Decretuma 8-dik törvényczikke által kirendelt országos bizottmányoknak közigazgatási — publico-politica — osztálya által kidolgoztatott. Két munkalat vagy tulajdonkép egynek kettős kidolgozása fekszik e részben előttünk; az első készítette 1793-ban ócsai Balogh Péter septemvir, és udv. tanácsos, e czim alatt: „De arctiori nexu Transsilvaniae cum Hungaria“; a második, ezen munkalatnak az 182 $\frac{1}{2}$ -beli országos bizottmány által 1830-ban átvizsgálása, és indokolva újból dolgozása, melynek XX-dik pontja szól: „De Magno Principatu Transsylvaniae.“ Miután e munkalat országgyűlési tárgyalás alá nem kerülhetett, az történelmi és publicistai érdekén kívül, azért említendő, mert az erdélyi kérdésnek magyarországi felfogását mutatja,

s e részben kiemelendő azon körülmény, miszerint e dologzatban Erdély vádoltatik, hogy a Magyarországgal szorosabban egyesülést voltaképen nem óhajtott s más célja nem is igen volt, mint a magyarországi kir. diplomába betétel által maga jogait és szabadságait biztosítani, miért is az illető deputatio az unio ügyét függőben hagyni, s a dolog állásáról az országgyűlésének tudósítást tenni javaslá. Ellenben a partiumi megyék mi előbbi visszacsatoltatásának eszközölését hathatósan ajánlotta.

S e Magyarországtól Erdély ellen emelt vád az, melyet felvilágosítani s az iránt indokolt véleményét nyilvánítani, szerző szeretett szülőföldre iránti hazafi kötelességének ismeri.

Hogy Erdély az unio kérdésében nagy vigyázatot és előrenézést tanusított, a viszonyegyesülés feltételeivel maga jogait, s alkotmányos szabadságát a lehetőségig biztosítani kívánta, s azért eleinte inkább csak névszerű mint realis uniot akart, a mint ezt egyfelől tagadni nem lehet, ugy másfelől azon ovatosság hibáztatása méltányos nem volna. Erdély Magyarországnak része, de abba bekebelezve soha-sem volt, s a separatio előtt is, a vajdák idejében, az anyaországtól némileg elkülönözött állással, külön közigazgatással, sőt még külön törvényhozással is birt, a benne lakó három, magyar, székely és szász nemzetnek saját municipalis belélete volt, s azok ebből eredő jogaiknál fogva a magyar országgyűlésen megjelenésük mellett, tartományi gyűléseket is tartottak. Erdélynek ez így kifejtett különállása a Magyarországtól elválást bizonyosan könnyebbé tette, ez elszakadás pedig a provincia szellemnek annyival inkább táplálékul szolgált, mert azon időben Erdély máskép alakult államélete is az anyaországtól elidegenedés érzetét mindég ébren tartotta.

Nem kell ezenkívül azon nagy különbséget is mellőzni, mi a két ország között vallásos és egyházi tekintetben magas köz-falat emelt. Erdélyben már a junius 1-én 1557-ben Thordán tartott országgyűlésen azon végzést

hozták: „hogy kiki azt a hitet kövesse, melyet akar, szabad tetszése szerint“ s így tökéletes vallásos szabadság, s a törvényesen bevett négy vallás teljes egyenjogúsága a kis haza sarkalatos alaptörvénye lett, míg Magyarországon az állam és polgári társaság belszerkezetével szorosan összeforrott, s minden viszonyokban érezhető befolyást gyakorló uralkodó egyház volt. Erdélyben a protestans öntudat, s a lelkiismeret ezen alapuló szabadsága minden kebelben élt, míg Magyarországon százados küzdelmek s azokkal járó szenvedések után nyerhettek csak az evangelikusok előbb ingatag türelmet, későbbben külfölből kora korlátolt szabad vallásgyakorlatot, s nem előbb, mint az Europa évkönyveiben úgy, mint a hazánkra nézve is örökké emlékezetes 1848-ban lett a 20-dik törv. czikk által, minden vallásfelekezetekre nézve „a tökéletes egyenlőség és viszonyosság“ nagy és szent elve kimondva. Midőn az 183%-beli pozsonyi országgyűlésen a partiumi ügyben az unitariusok bevétele volt szönyegen, s azt több oldalról ellenezték, Bihar megye katholikus érdemes követe, a febr. 10-én 1836-ban tartott lelkes beszédében figyelmeztette a rr.-ket azon „nagy befolyásra, melyet a vallás nem csak az emberi, de a társas életre is gyakorol“ s előadva, hogy ha a rr. a Magyarországhoz csatolandó megyék és kerület érdekében, a vallásról nem gondolkoznak, képzelni sem lehet, miszerint Erdélynek az anyaországhoz visszakapcsoltatását valaha óhajtott siker koronázza. Ez arany szavakat idézni elégnek tartjuk, az alkalmazást az olvasóra bizzuk, ki bizonyosan méltányos és igazságos leendő átlátni, hogy az unio létrejövésében felmerült nehézségek sorában, a két ország között kifejtett egyházi ellentétet a számításból kifelejtteni nem lehet.

Erdély — ezt a fenebbi előadás bizonyítja, — a Magyarországgal összeköttetés becsét és fontosságát jól érezte, s kétséget sem szenved, hogy a tőle eleinte követelt önállásból, ha egyszer az unio magasztos elve kimon-

datott volna, — költsönös alkudozás s két testvérnek a közös érdekekben mind inkább összesimulása által a szorosabb egyesülés önként kifejlődött volna. Az idő és a magyar rokon érzelem hatalma azt későbbben úgy is elhozták.

Az unio ügye többé 1848-ig országgyűlési érdemleges és rendes tárgyalás alá nem került, csak mint sérelem, kapcsolatban a partiumi kérdéssel vándorolt egyik országgyűlésről a másikra át. Épen azért czélunkra sietve, a honi nagy drama bevégzéséig, felvett tárgyunknak egyes főbb jelenetei rövid előadására szoritkozunk.

A francia forradalomból következett háboruk, ezek kíséretében járó, s a köz birodalmat, mint Magyarországot is sujtoló külömböző csapások és szenvedések az alkotmányos életre zsibbasztólag hatottak, annak a szép és sokat ígérő kezdet után tovább fejlődése fenakadt, annál inkább, mert az 1815-ben helyreállott európai béke után, az országgyűlés több esztendőig össze nem hivatatott.

Az 1823-dik évben az adó ezüstpénzre emelésének s az ujonczállításnak országgyűlés közbenjötté nélkül elrendelése, s kormánybiztosok által próbált végrehajtása a nemzeti szellemet hatalmasan felrázta, s az ebből eredett alkotmányos mozgalmaknak közepette az 1824-beli örökké emlékezetes országgyűlés Pozsonba összehívatott. Ezen jelent-meg legelébb egy magyar mágnás, gr. Széchenyi István, ki áldozattal, tettel, példával, hazája s nemzete javára munkált, küzdött, élt, s főtényező volt a Magyarország államéltét átalakító s az erdélyi uniot is elhozó új kor előidézésében.

Az említett 1824-beli országgyűlésre a haza képviselői a szenvedett alkotmányos sérelmek méjj érzetével, s eltökéllett szándékkal, azokat orvosolni, jöttek össze. A Részek, valamint Erdély ügye az előleges sérelmek és kívánatok között főhelyet foglalt el. A rr. april. 17-én 1826-ban a királyhoz intézett felírásukban a Részek visszacsatolását, s az Erdélylyel szorosabban egyesülést, kü-

lönösen „az ország területi épségének fentartásáért“ kérték. A Felső válaszra ápril 11-ről 1827-ben kelt, az erdélyi ügy az 1792-beli 11-dik törv.cikk értelmében az országos közigazgatási bizottmány általi tárgyalásra utasított, s a partiumi megyékre nézve, a kir. határozatnak az erdélyi rr. meghallgatása után, kiadása ígértetett. Így volt ez a következő országgyűléseken is, s valamint 1830-ban october 17-ről, úgy 1833-ban mártius 30-ról tett felterjesztésekre dec. 5-én 1830-ban, s ápril. 16-án 1833-ban kelt kir. válaszok is a kijelölt ösvényről el nem tértek, míg az ország az előleges sérelmek orvoslását hathatósan sürgette, a király az országos bizottmány általi munkálkodást kívánta, s a törvényhozó és végrehajtó hatalomnak egy közjogi elv felett meghasonlása, ez alkotmányos drama első jelenete. Hogy a magyarországi kk. és rr. az erdélyi unionnak, vagy, mint 1833-beli felírásukban mondták: „az Erdélyi Fejedelemség maga régi állapotjára (melyhen t. i. Magyarország régi királyainak idejében, a mohácsi veszedelem előtt vala) visszahelyheztesének“ minő becset tulajdonítottak, azon felírásukhoz mellékelt előleges sérelmek 2-dik és 3-dik pontjába igtatott, a partiumi és erdélyi ügy állásáról szerződések és törvényekre alapított terjedelmes tudósításuk világosan mutatja. (Azon országgyűlés Irásai I. köt. 164—176 l.)

Az erdélyi ügy felett az 183%-beli országgyűlésen folyt értekezések következtében, létre jött az 1836-beli 21-dik törv.cikk: „Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd vármegyéknek és Kővár vidékének Magyarországhoz való visszacsatolásáról“, melynek 3-dik §-ában azon intézkedés tétetett, hogy az említett Részek állapotjában „valóságos visszacsatolásukig“ semmi változás sem fog történni. Épen e záradék következtében az új törvény végrehajtása is fenakadott, az több surlódásra adott alkalmat, s így e törvény végre nem hajtásából származott új sérelem, a fenebb érintett alkotmányos drama második jelenete.

Ez új sérelem folytán felmerült nehézségek, a törvény végrehajtása kérdéséből a két haza között támadott

kedvelen sőt éles versengések, azon drama harmadik, igen sajtóságos jelenetét képezik.

Miután a magyarországi 1837-beli 21-dik törv.czikk által a partiumi megyék és vidéknek az anyaországhoz visszacsatolása elvégeztetett, Ő Felsége febr. 14-én 1837-ben kelt leiratában válaszolván az erdélyi rr. által octob. 18-án 1792-ben a partiumi ügyben tett felíratra, az ápril 17-re 1837-ben Nagy-Szebenbe összehívott erdélyi országgyűlést arról értesíté, s a törv.czikk közlése mellett azon akaratát nyilvánította, hogy a reincorporatio, a végre kinevezendő biztosok által, mielőbb végrehajtsák. A rr. e felhívásra márczius 30-án 1838-ban kelt terjedelmes és igen alapos visszairásukban, kifejtvén az egyoldalulag elhatározott visszacsatolásból Erdély törvényein ejtett több rendbeli sérelmeket, a kir. leiratot, „mint a mely sem módjára sem tartalmára nézve az alkotmánynyal és fenálló törvényekkel meg nem egyezik, el nem fogadhatónak“ nyilvánították, és egyszersmind kérték Ő Felségét, a Részeket „mint szerződések által megalapított erdélyi birodalmat“ tovább is a kis hazánál hagyni. —

A következő 1841-beli kolozsvári gyűléshez ez ügyben febr. 15-ről 1839-ben intézett, s a visszacsatolásnak kormányi biztosok által leendő végrehajtásáról a rr.-ket értesítő kir. leíratra is a febr. 17-én 1842-ben tartott országos ülésben hasonló visszairás határoztatott. A rr. azonban „nem tehetvén, hogy a mohácsi veszedelem után az egy honnak kétfelé válását a magyar nemzetre nézve köz szerencsétlenségnek ne tekintsék“ a Magyarországgal viszonyegyesülésre kétségüket nyilvánították, s az illető terv kidolgozására a rendszeres bizottmány közigazgatási osztályát felhatalmazták, egyszersmind Ő Felségét kérték, hogy ezt Magyarországnak tudtára adni méltóztassák. Így a Részek visszacsatolása folyvást függőben maradt.

A partiumi megyék — azonban Kővár kifelejtésével, — az 1839—40-beli magyar országgyűlésre meghivat-

tak. Kraszna és Zaránd megye követjeiket oda el is küldötték, de Közép-Szolnok nem, ott a követ-választó közgyűlés közben jött zavarok s rendetlenségek folytán meg nem tartathatott, s később e megye számos birtokosai egy panaszos folyamodást adtak-be a magyar országgyűlésre, s ahhoz mellékeltek az erdélyi udv. Cancellárnak levelét a közép-szolnoki főispánhoz, ki abban bizalmasan megkérve volt, arra munkálni: hogy a megye ne küldjön Pozsonba követeket. Minő sensatiot csinált e szokatlan eljárás, az abból eredett botrány milyen sajnos érzést költött-fel a hazafi keblekben, s minő zaj támadt az ellenzéki táborban, — könnyű képzelni.

Meg nem jelenvén az 1843/-ki pozsoni országgyűlésen a Részek követjei, azon megyék a magyar országgyűlés meghagyása folytán, a kir. táblán bepereltettek, s a 800 arany forint articularis büntetés megfizetésében elmarasztattak. Ez ítélet végrehajtására magyarországi ítélő-mester Kelemen János, közügyigazgatói helyettes Fésüs György, egy juratussal 1844-ben ősszel Erdélybe küldettek, s azt a mondott év octobere 7-én Szilágy-Somlyón, 10-én Zilahon, végre 17-én Körösbányán a megye-házánál megjelenvén, megkísértették, de az erdélyi kir. Guberniumnak az illető vármegyékhez küldött parancsolatja következtében, azon végrehajtás ellenállással és repulsióval, mi a kirendelt megyei biztosok kardja kihuzásában állott, meggátoltatott. Ez lett vége azon országos executionnak, — minek párját alig lehetne az alkotmányos élet történelmében találni.

A két haza közötti perből fejlődött anomaliák sorában negyedik helyen áll a kormánynak a két ország alkotmányos sérelmi orvoslásában két ellenkező irányban működése. Magyarország kormánya az 1836-beli 21-dik törv.cikkben alapuló jogánál fogva ismételve követelte a partiumi megyéknek az országgyűlésen megjelenését, Erdély kormánya az illető megyéknek azt megtiltotta, s másfelől azoknak az erdélyi országgyűlésen megjelenést kötelességévé tette. Így történt jelesen, hogy midőn

Kraszna az 1841-ben novemb. 15-re Kolozsvárra összehívott országgyűlésre követeket nem küldött, azon megye egy decemb. 7-én 1841-ben kelt kir. leirat által a követválasztásra rá szorítottatott. Így a partiumi megyék azon sajátságos helyzetbe jutottak, hogy két orrszággyűlésre kaptak meghívást, úgy szólva két hazához tartoztak, s a polgári kötelesség és engedelmesség kettős mértéke volt rájuk szabva. Igen jellemzőleg volt e helyzet a partiumi megyéknek már fenebb *) említett kérelem-levelében a pozsoni országgyűléshez, kifejezve: „Helyzetünk valóban rendkívüli: nálunk a magyar király törvényes akaratja ellenkezésben van Erdély fejedelmének akaratjával, az egyiknek úgy hódolhatunk, ha a másik iránt engedetlenkedünk. A magyar király parancsa iránti tiszteletlenség, Erdély fejedelme iránti hódolatnak vétetik, a szentesített törvény iránti engedetlenség, polgári erénynek.” E kérelem-levelét 219-en írták alá, első: b. Wesselényi Miklós. **)

A hazafi elkeseredés erőteljes hangján van e helyzet, az 1841-beli pozsoni országgyűlésen a kk. és rr. egy izenetében a fő rr.-hez, tolmácsolva: Érzékenyen sértettek ezek által a magyar szent korona jogai, s veszélyeztetik a törvény szentsége és oltalmazó ereje aránti köz bizodalom, mely polgári társaságban a rendnek legbiztosabb

*) A 29-dik lapon.

**) K o z m a P á l u r „Zaránd-vármegye földirati, statistikai és történeti leírásában“ (107 l.) e megyét illetőleg annak a fenérített vizonyok következtében abnormis helyzetéről következő érdekes adatot közli. Említvén, hogy a megye az 1839-ki pozsoni országgyűlésre követeket küldött, hozzá teszi: „Követeink szívesen fogadtattak, de ügyünk hidegebben; tétetett ugyan felirat a visszacsatoltatás tárgyában, de ez is csak néhány sorból állott, s csak is az országgyűlés vége felé tárgyalatott, holott a Rádai-féle sérelem az egész országgyűlés alatt újból meg újból elővétellett s vitatottatott.” — Ugyan e megye kövei az 1841-li erdélyi országgyűlésen, h i t s z e g ő k n e k nevezettek, mivel a megye végzését előadták, hogy az bizonytalan állásánál fogva, majd többé egyfelé sem küldhet követeket.

alapja." Felhozatott ez izenetben, hogy az 1839 és 1843-beli pozsoni országgyűlésnek „az ország területi épsége” ügyében emelt felszóllalására nov. 4-én 1844-ben adott és az említett országgyűlésig „a visszacsatolás ügyének teljes bevégzését” ígérő kir. válasz daczára is, azon országgyűlésig az meg nem történt, sőt a kir. előadások 9-dik pontjában Erdély ellenkezésének nyomaték tulajdonittatván, annak tekintetbe vétele ajánltatik. A mondott országgyűlés irományai között a 40-dik szám alatt találató ez izenet. egyik legnevezetesebb oklevél a partiumi ügyben.

E hazai nagy dramában ötödik és utolsó helyen áll Erdély vég nyilatkozata a Partium és Unio kérdésében. Az 1844-beli kolozsvári országgyűlésen, az october 5-én 1847-ben tartott ülésben a közép-szolnoki követ felhozván a partiumi megyéknek a pozsoni országgyűlésre meghívását, indítványozta a Partium kétes állapotjának elhatározását, mi nem sokára leendő tanácskozás tárgyául kitűzetett. Az october 11-ki ülésben vétetett-fel ez ügy, — s az országos végzésben kifejeztetett: hogy a Magyarország által a Részek visszacsatolására nézve Erdély megkérdezésén és beléegyezésén kívül hozott, azt egyáltalában nem kötelező, s rá nézve nem is létező törvény, érzékeny és alkotmány-ellenes sérelem; ő Felsége azért alázatosan megkéréti, ez ügyben kelt két rendbeli feliratra maga vigasztaló válaszát leadni, egyszersmind újra kijelentetett, hogy az ország a Magyarországgal viszonyegyesülésre költönös alkudozás és egyezkedés útján hajlandó, melynek tervét kidolgozni az országos rendszeres bizottmány közigazgatási osztályának meghagyatott; végre „a kk. és rr. a Részektől az egyesületi hit értelmében elvárják, miként a magyarhoni országgyűlésre követjeik küldése által, a haza törvénye ellen fellépni nem fognak.”

A partiumi kérdés, mint különben is az unio ügye igen lényeges része utolsó phasisainak fenebbi bővebb előadása azért sem volt tán szükség-feletti, mert a két hon

e feszültté vált állása, az ebből eredett bonyolodások s a jog fogalmának összekuszálása nem csak érthetővé teszi, de ellenmondhatlanul bizonyítja, hogy ily ferde és visszás helyzetből kimenekülésre más ut, az unio n kívül, nem létezett.

Az 1848-dik emlékezetes év elhozta ez uniot. Egy nap, febr. 24-e, egy csapás a forradalmak s divat zsarnok hatalmat gyakorló székvárosában, Parisban, mely az Orléans-ok trónját elsodorta, Bécsben a köz birodalmat alapjában megingató, a hűbéri rendszert annak egész területén megdőntő forradalmat idézett-elő, a pozsoni országgyűlésnek is egészen új irányt adott. Ennek jellemzésére elég a Magyarország teljes autonómiáját biztosító s Budapesten székelő, független felelős magyar ministerium alakítását említeni. E nagy változást eszközölő hatalom az egy század óta függőben lévő erdélyi Részek és Unio kérdését is pár hét alatt megoldotta.

Az unio előzménye volt a mart. 30-án tartott országos ülésből az erdélyi országgyűlés összehívása iránt, a királyhoz intézett felírás, melynek végét ide igtatni hazafi kötelességnek ismerjük.

„Hogy az idő rohanó követelési erdélyi testvéreinket késületlen ne lepjék meg, hogy a halaszthatatlan átalakulás alkotmányos uton és irányban vezetethessék, s így Erdélyország a vészes bonyodalmaktól megmentve, velünk egyesülhessen egy álladalommá, s megszilárdulván nemzetünk erőben és szabadságban, Felséged trónjának és a dynastiának hatalmas és erős támaszaivá válhassunk:

Ezen nézetekből Felséged trónja és a dynastia iránti tántorithatatlan hűségünk bizalmával esedezőnk Felségednek: hogy Erdélyország gyűlését mentől előbb összehíni méltóztassék, melyben a hazánkkali rég óhajtott egyesülés kieszközöltessék, az idő követelte átalakulás az országgyűlés vezetése alatt és által alkotmányos uton és irányban történjék.

Igy egyesülve s összeforrva, nemzetünket megerősítettük, s megerősítve Felséged trónjának s a dynastiának nem csak hűségben tántorithatatlan, de erőben megdönthetetlen támaszai és védői leendünk.“

Az április 7-én tartott országos ülésből valamint az 1836: 21 t. cz. foganatosítása, úgy a két ország egyesítése iránt is mind a felirások, mind az illető törvény-javaslatok felterjesztettek, s azok az április 10-én kelt kegyelmes királyi válasz által jóváhagyatván, az április 11-én tartott s az országgyűlést befejező ülésben a királyi szentesítést megnyerték. Mindkét törvényczikket a Toldalékban közöljük.

A Részek visszakapcsolása — miután e megyék főtisztei: id. b. Wesselényi Farkas Közép-Szolnokban, b. Bánffi Albert Krasznában, Kozma Dénezs Zarándban, gr. Teleki Miklós Kövár vidékén, hivatalukat letették, s helyükbe léptek: b. Wesselényi Miklós, Kabós József, ifj. gr. Bethlen Gábor, és gr. Teleki Sándor, — a következő májusban ünnepélyesen végrehajtatott.

Az uniót Erdély is nem sokára, az országgyűlést megelőzve, kimondotta.

A Kolozsvárt mártius 21-én 1848-ban kezdődött, nem sokára az egész országra kiható, s az uniót sürgető mozgalmak folytán, miknek egy április 8-án Kolozsvárra érkező és más nap a kir. kormányzók előtt megjelenő, az anyaországgal viszonyegyesülést kérő székely küldöttség nem kis nyomatékot adott, két nap múlva kir. kormányzó gr. Teleki József ur ő exczja, a leopoldi hitlevélben a kormányzóknak adott jogánál fogva, az erdélyi országgyűlést május 29-re Kolozsvárra összehívta. Egy május 5-én kelt kir. leirat által a kormányzó eténye utólagosan jóváhagyatott, erdélyi főhadi parancsnok b. Puchner Antal országgyűlési kir. biztossá nevezetett, s a kir. előadások 3-dik pontja a Magyarországgal egyesülésre vonatkozott.

Az országgyűlés összejövetelét megelőzte az oláh nemzetnek az unitus püspök székhelyén, Balázsfalván május 15. és 16-án tartott gyűlése. Ennek az említett helység egyházában leendő tartására az említett nemzet fejei és vezetői azon ürügy alatt kértek a kir. Guberniumtól engedelmet, hogy az összehívott országgyűlésre a nemzet részéről felterjesztendő kívánatok felől lehessen

tanácskozni. A kir. Gubernium az engedelmet megadta, s arra kormánybiztosokká kinevezte Szabó Lajos kormányzéki tanácsost és b. Bánffi Miklóst Alsófejérmegye főispánját. De azon gyűlésre, a tett felterjesztés és kormányzéki engedelem ellen, az ország minden vidékéről több mint 20,000 oláh sereglett össze, s ott „a szabadság rétjén“ hol a gyűlés tartatott, a leendő néptribunok czélját és törekvését világosan mutató beszédek és vitatások között, nem csak politikai de socialis tekintetben is oly tulságos követelések nyilvánítottak, s azok a kormányhoz felküldött petitioba is beigtattattak, hogy a k. Gubernium, biztosai jelentése folytán, szükségesnek látta május 22-ről a Felséghez egy aggodalmas és erélyes felírásban azon helyzetet, és viszonyokat előadni. Az erre kelt kir. válasz köz tudomásra nem jött. A mondott oláh nemzeti gyűlésen továbbá három nagy Comité vagy választmány is rendeltetett a nemzet jogai és kívánalmai felett örködéstre; egyik volt a 30 tagból álló, ugy nevezett béke-comité, mely maga ülését ősszel 1848-ban Nagy-Szebenben, a szász nemzet fővárosában Riskása-utczában tartotta.

Kinyílt az országgyűlés: 2-dik napján május 30-kán 1848: Kolozsvár nagyszerű ünnepélyes látványt mutatott.

Az utczákon, különösen Monostor utczában, hol a városházában volt az országgyűlési terem, temérdek sokaság hullámozott, élénk mozgalom, zsibaj mindenfelé, egy nagy ünnepi nap színét mutatta. „Éljen az unio“ kiáltá az örömittas nép.

Az országgyűlés kinyitása után, b. Wesselényi Miklós szólott legelőbb az unio, mint Erdély multhatatlan teendője mellett. A teremben, mint az utcán „Unio“ hosszasán, szünni nem akarva, harsogott.

Az utcán tolongó nép kívánatára Lemény János fogarasi e. g. püspök és Schmidt Konrád a szebeni követ a teremből a nép közé lekiáltottak, s mind ketten felemeltetvén, az oláh és szász nemzet nevében a magyar nép üdvözléért köszönetüket jelenték. A derék püspök

különösen egyességre, a haza és király eránti hűségre hívta fel a tömeget, s ugyan ezt és testvéri rokon érzelmet ígért az oláh nemzet részéről is. „Éljenek az oláhok! éljenek a szászok!“ örömrivalgások és diadalmenet között kísértettek az üdvözölttek a terembe vissza. A nemzeti testvériség igen szép, — de fájdalom! nem soká tartó ünnepe volt!

Rövid vita után, mi közben brassai és nagyszebeni követek küldöik nevében, a pragmatica sanctio ép-ségben tartása mellett, roppant éljenzés között az unio mellett nyilatkoztak, kir. kormányzó ő exczja az uniot mint országos végzést kimondotta. Az illető törvényjavaslat Innsbruckba, hol akkor a király székelt, felküldetvén, junius 10-én kelt kir. leirat által megerősítést nyert, s annak következtében, julius 11-én az egyesítési törvény a szokott szentesítési alakban leküldetett. Azt a Toldalékban közöljük.

Még április 10-én, midőn a magyarországi egyesítési törvényczikk a kir. megerősítést megnyerte, erdélyi udv. cancellár b. Józsika Sámuel ő exczja, valamint az unio létrejövése után, kir. kormányzó gr. Teleki József ő exczja is, főhivatalukról, — mire az ország bizodalma által voltak megválasztva, — lemondásukat beadták. — Az erdélyi udv. Cancellária jul. 23-án tartott utolsó ülése után, eloszlattatott.

Nádor, főherczeg István ő kir. Fensége által magyar kir. koronaőr b. Vay Miklós ur ő exczja küldetett Erdélybe, az ottani kormányügyeket vezetni. A Fejedelem bizalmával megtsisztelt, a hazától szeretett s most a magyar kormány élén álló főrangú hazafira az erdős kis haza tiszteletteljes reménynyel pillant.

A magyar ministerium junius 14-ről „Erdély országosan egybegyült Karainak és Rendeinek“ mint „testvéreknek“ hazafi szives üdvözlétét küldé. Megemlitvén e levelükben minister-elnök gr. Batthyány Lajos urnak az unio létrejövésében tanusított hazafi fáradozását és buzgóságát, ki az irt czélból az erdélyi kö-

vetekkel együtt Innsbruckba elment, többek között mondták:

„Az unio a nemzeti testvériségnek újabb nyilvános elismerése Europa színe előtt. A mit a vér egyesített, ezredéves közös történet örömei és fájdalmai szentesítették, — azt ma örökké megtartandóknak bevalljuk a világ előtt.

„És e két honnak s minden népeinek egyesülése még többet is jelent. Jelenti azt, hogy mi ismét, mint egykoron, közös erővel, közös kitűréssel és buzgósággal azon törekvünk, hogy Magyarország nagy és boldog legyen, népe hatalmas és dicsővé váljék!”

Szerző a fenebbiekben előadván az erdélyi unio történelmi hű vázlatát, — eljutott a kitűzött határig, melyet átlépni, célirányosnak nem véli. — Csak pár észrevételre szorítkozik az unio végrehajtása érdekében.

Az unio szilárd s legbiztosabb alapja lesz: az Erdélyt alkotó különböző nemzetek igényei és jogos követeléseinek kielégítése. Hogy ez nem a legkönnyebb törvényhozási feladatok közé tartozik, kétséget nem szenved: de jóakarattal és bölcsen számító előrenézéssel párosult hazafi törekvés, a kormány és haza közötti egyetértés folytán, — higgyük és reméljük azt, — az óhajtott sikert elhozza.

Hogy Erdély a közös törvényhozás mellett, a magyarországitól, elkülönzött közigazgatást nyerjen, — milyennel birt Tuhutum idejétől fogva 1848-ig, — a kis haza sajátságos viszonyai kívánják, az unio történelmi multja arra utal, valamint az 1848-beli magyarországi 7-dik törvényczikk 5-dik §-a is: „Magyarhon Erdély mindazon külön törvényeit és szabadságait, melyek a mellett, hogy a teljes egyesülést nem akadályozzák, a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedvezők, elfogadni, s fentartani kész” ez elkülönzés szükségét nyilván kimondja.

Erdélyben most is, mint 1848 előtt három nemzet van. Az egyé lett, egynek mondható magyar és székely mellett áll most a szász és oláh, vagy mint magát már nevezi, román nemzet. A magyar elem, kerek

számban fejezve-ki, 600,000, a szász nem egészen 200,000, a román 1,300,000 lélekre tehető. Az utolsónak kisebb fele a magyarhoz inkább simuló egyesült, másik nagyobb fele a nem egyesült görög egyház követője. A fenebbi számok, kapcsolatban az erdélyi gyökeresen átváltozott viszonyokkal, világosan szólnak, s az unio kérdése végleges megoldásában a legnagyobb ovatosságra intenek.

Az erdélyi magyar és székely, ha hazáját és nemzetét szereti, most az unio feltétlen barátja.

A szász, mely két század óta magyar királyoktól nyert szép jogok és szabadság mellett bírja a magyar föld egy részét, át fogja látni, hogy nemzeti műveltsége, sőt fenállásának legbiztosabb támasza a magyarral testvérileg kezet fogás leend.

A román, higgyük azt, nem fogja közelebbről elhalálozott derék püspöke Lemény János fenebb említett tanácsát és ígérését elfelejteni; azon meggyőződésre fog továbbá jöni, hogy nemzeti műveltségének fejlődése, a csinosodásban haladása, jólétének szilárdítása békés uton, a magyar szabadság, s törvények különösen a magyar becsületesség védpaizsa alatt, valamint a magyarokkal rokon és testvéri egyetértés által biztosabban smaradandóban fog történni, mintha magát a dakoromaniai tervek végrehajtása eszközéül használtatja. S ha eszébe jut az, — mit tagadni nem lehet, — hogy századok hosszu során át a szolgaság keserves kenyerét ette azon földön, melynek most a magyar nemzet nagylelkűsége folytán, alkotmányos szabad polgára, nem szabad azt is felednie, hogy az nem a magyar szivben úgy is nem honos nemzeti gyűlölség, de az Európában egyáltalában uralkodó hűbéri rendszer és viszonyok természetes következése volt, emlékeznie kell különösen azon nagy igazságra, hogy a magyar és erdélyi jobbágyok sorsa több tekintetben jobb és tűrhetőbb volt, mint sok más műveltebb országban.

Midőn a francia nagy forradalom első napjaiban, aug. 4-ke éjjén 1789-ben a nemzeti gyűlés a hűbéri rendszer

eltörléséről általános lelkesedésnek közepette tanácskozott, — bretagnei követ Guen de Kerengal felhozta a megyéjében uralkodó azon sajátságos robotot, miszerint ott a parasztéjjelenként tartozott a tót csapdosni, hogy földesura álmát a békák lármája ne háborithassa, míg Lapoule azon kebelrázó intézvényt emlité, hogy bizonyos kerületekben a földesur jogositva volt, két jobbágya hasát felmetezni s vadászatról visszatértekor, lábait kipihentetés végett, azon szerencsétlenek vérébe tenni *). Ily barbaries nem volt a magyar nép törvénykönyvében. S azon nemzet kérkedik a civilisatio terjesztésére hivatásával, melynek codexét a fenebbi vérszabály, évkönyveit a parisi vérnász 1572- és a szeptemberi mérszárlások 1792-ben szennyezik.

Legyen szabad végre itt egyszerüen megjegyezni, hogy a fenemlített dakoromaniai terveknek, később hamarabb bekövetkező megkisértése esetében, a két haza egyesülése a közbirodalomra nézve is életkérdés.

Adja Isten; az erdélyi unio végrehajtásával teljesebbé a jós-szó, hogy: Magyarország nem volt, de lesz, lesz — t. i. a keresztyén és emberi szeretet, felvilágosodás, műveltség, alkotmányos szabadság s testvériségnek századok hosszú során-át nagy, boldog hona!

Vajha e virágzás- és haladásnak indulva, érné-el Árpád népe 1884-et, azon emlékezetes időpontot, midőn egy évezred betelik, hogy a honalapító aránti hűsége vérrel pecsételt esküjét letette, ázsiai ősi lakából kivándorolt új hazát keresni, ott a jog és alkotmány védelme alatt élni; s majd eljutott a négy folyótól öntözött termékeny, szép földre, melyet fegyverével elfoglalván, azóta, mint méltó tagja az europai népcsaládoknak, bírja.

Mindenható áldásával,

A magyar nép javára,

Derüljön-fel ama nagy nap

A dicső, egy hazára!!

*) Wachsmuth Geschichte Frankreichs im Revolutionszeitalter. Leipzig 1840. I. Theil S. 106. 107.

T O L D A L É K.

A. Magyarországi 184 $\frac{1}{4}$ -beli VI. Törvényczikk.

Az 1836: 21. t. cz. foganatosításáról.

Ő Felsége az 1836: 21. t. cz. azonnali végrehajtását nádor kir. helytartó ő fensége közbenjárására kegyelmesen elrendelvén. Ennek következtében határozatlik:

1. §.

Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd vármegyék, Kővár vidéke és Zilah városa, a jelen törvénynek azon törvényhatóságban ki hirdetése napjától, minden tekintetben Magyarország elválhatlan egészítő részeit képezik. Sennek következtében:

2. §.

A nevezett hatóságoknak az erdélyi kormányzék, kincstár, s főtörvényszék iránti minden függése, s minden viszonyai végkép megszüntetvén; azok a magyar felelős ministerium s magyar főtörvényszékek hatósága alá helyeztetnek.

3. §.

A visszacsatolási viszonyok részleteinek ezen alapon törvény, igazság, s méltányosság szerinti ideiglenes szabályozása — a jövő törvényhozásnak végelhatározás végett teendő jelentés kötelessége mellett, — a ministeriumra bízatik; melynek hatósága a visszacsatolt részekre nézve a jelen törvény királyi szentesítésével azonnal életbe lép.

4. §.

A ministerium a jelen törvények haladéktalan végrehajtásához szükséges intézkedésekre felhatalmaztatik.

B. Magyarországi 1847-beli VII. Törvényczikk.
Magyarország és Erdély egyesítéséről.

A magyar koronához tartozó Erdélynek Magyarországgal egy kormányzás alatti teljes egyesültét, nemzetegység és jogazonosság tökéletes jogalapon követelvén, a két testvérhon érdekeinek a közelebb tartandó országgyűléseni képviseltetését pedig a jelen-kor eseményei sürgetőleg igényelvén, ezeknek sikeresítésére határoztatik :

1. §.

Az erdélyi mult országgyűlésre meghíva volt kir. hivatalosok a magyarországi főrendi táblán ülésel és szavazattal ruháztatnak fel ; ide nem értvén a királyi kormányzék, kir. ítélőtábla tagjait, és katonai egyéneket.

2. §.

Erdélyt — a visszakapcsolt részeket ide nem értve, — a legközelebbi közös hongyülésen 69 szavazat illeti.

3. §.

Ezen szavazatok a törvényhatóságok között következőleg osztatnak fel:

A kilencz magyar, öt székely és tizenegy szász megyéket, székeket és vidékeket, valamint Kolozsvár, Maros-Vásárhely és Fejérvár szabad kir. városokat két két — összesen 56 szavazat — a többi képviseleti jogot gyakorló városokat — számszerint 13-at — egyenként egy egy szavazat illeti.

4. §.

A felelős ministeriumnak kötelességévé tétetik, hogy minden kitelhető törvényes eszközöket felhasználva, magát úgy az e végett a mult erdélyi országgyűlésen kinevezett bizottmánnyal, mint szintén az Erdélyben hova-

hamarább összegyűlendő országgyűléssel értekezésbe tegye; minden esetre pedig, úgy az egyesülés teljes végrehajtására szükséges lépéseket megtegye, mint szintén e tárgyban kimerítő törv. javaslatokat terjesszen a legközelebbi hongyulás elibe, vezérelvül mondatván ki, miszerint:

5. §.

Magyarhon Erdély mindazon külön törvényeit, és szabadságait, mellyek a mellett, hogy a teljes egyesülést nem akadályozzák, a nemzeti szabadságnak, és jogegyenlőségnek kedvezők, elfogadni s fentartani kész.

6. §.

A fenebbi rendelkezés mind a királyi hivatalosokra, mind a képviselőkre nézve, Erdély hovahamarébb összehívandó országgyűlésének megegyezésétől feltételeztetik, s csak a közelebbi magyar hongyulásra terjed, azontúl az erdélyi érdekek képviseltetésének elrendezése, azon egyesült törvényhozás feladata leend.

C. Erdélyi 1848-beli I. Törvénycikk.

Magyarország és Erdély egygyé alakulásáról.

A magyarországi törvényhozásnak a honegység tárgyában folyó 1848-ik évben hozott VII-ik törvényczikelyét Erdélyország hő rokon érzettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal egygyé alakulását a *pragmatica sanction*ban szentesített birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett és teljes kiterjedésében magáévá tévén; ennek következtében valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva s életbe léptetve van, ugyanaz, ugyanazon módon itt is e hazának minden lakosaira nézve, nemzet, nyelv és valláskülönbség nélkül örök és változhatatlan elvül elismertetik, s az évvel

ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetteknek nyilváníthatnak.

Az említett VII-dik törvényczikkely alkalmazásául következő meghatározások tételnek:

1. §.

A képviseleti joggal bíró erdélyi városok száma Kolozsvár, Maros-Vásárhely és Gyula-Fejérvár királyi városokon kívül 15.- s ezek közül is kettő, t. i. Szamosújvár és Erzsébeth város szintén szabad királyi város lévén, az említett VII-ik törvényczikkely 3-ik §-ba csuszott számításbeli vétség helyrehozásával az ugyanott kimondott vezéreszméhez képest az erdélyi szavazatok száma nem 69, hanem 73.

2. §.

Királyi kormányzó gróf Teleki József, s ennek meg nem jelenhetése esetében országos Elnök b. Kemény Ferencz elnöklete alatt: Thoroczkai Miklós gróf főispán, Balázsi József főkirálybíró, Lemény János fogarasi püspök, id. Bethlen János gróf, Józsika Miklós báró, Kemény Domokos báró, Teleki Domokos gróf, Horváth István királyi hivatalosok, — Kemény Dénes báró, Zeyk József, Véér Farkas, ifj. Bethlen János gróf, Pálfi János, Mikó Mihály, Berde Mózes, Schmidt Konrád, Goosz Károly, Roth Ilyés, Löw Vilmos, Gyergyai Ferencz, Wesselényi Miklós báró, Szász Károly, Teleki László gróf, Demeter József, Hankó Dániel, Boheczel Sándor, követek, — Ságuna András g. n. e. püspök és Debreczeni Márton kincstári tanácsos személyeikben egy országos bizottmány neveztetik-ki, mely bizottmány a teljes egygyé alakulás részletei iránt a magyar miniszteriumot fel fogja világosítani, Erdély érdekének Magyarországba illesztésén közremunkálni, és a közelebbi közös hongyülésre a miniszterium által e tárgyban előterjesztendő törvényjavaslatra anyagot nyújtani.

3. §.

Erdélyben a közigazgatás és igazság szolgáltatás folyama és személyzeti szerkezete, a közelebbi közös hongyűlés általi elrendezésig jelen helyzetben marad. Az udvari Cancellaria functioja ellenben teljesen megszűnend, és azon hatóság, melyet ő Felsége folyó 1848-ik évi magyarországi III-ik törvényezikk értelmében Nádor ő Fenségére és a magyar ministeriumra ruházni kegyeskedett, Erdélyre is kiterjedend mind polgári, mind egyházi, mind kincstári, mind katonai igazgatás tekintetében és általán az igazgatás minden ágaira nézve.

4. §.

A közigazgatásnak a ministeri Felelősséggel összehangzásba hozatala tekintetéből a folyó 1848-ik évi magyarországi XXIX-ik törvényczikkelylyel összehangzásban, a törvény útján kívüli elmozdithatlanság a kormányi ki nevezéstől függő közhivatalok közül csak az igazság szolgáltatására rendelt birói hivatalokra szorittatik.

S a j t ó h i b á k.

5 l. felülről, 5. 6-dik sorban: Maximilián csatár olv. Maximilián császár.

Ugyanaz l. alulról, 9-dik sorban: az erdélyi törvényből olv. az erdélyi törvényekből.

13 l. alulról, 1. 2-dik sorban: possidebimas olv. possidebimus.

PEST. 1861.

NYOMATOTT GYURIAN J.-nél.